

Andrzej Kupich

Ladislav Vaškovič

**STAN, UWARUNKOWANIA
I PERSPEKTYWY
FUNKCJONOWANIA
SŁOWACKICH
PRZEDSIĘBIORSTW
RAPORT Z BADAŃ 2020- 2021**

Wyższa Szkoła Humanitas

Instytut Nauk o Zarządzaniu i Jakości

Sosnowiec 2021

Wstęp

Najczęściej diskutowanym problemem w roku 2020 była pandemia COVID-19 i wywołane przez nią obniżenie wzrostu gospodarczego w prawie wszystkich krajach świata.

W przypadku Słowacji największy poprzedni kryzys gospodarczy miał miejsce na początku lat 90. poprzedniego wieku. Wśród wielu przyczyn wystąpienia tego kryzysu można wymienić przede wszystkim zmniejszenie popytu w większości produkcji eksportowej, przejście z gospodarki planowej na rynkową, rozdział Czechosłowacji oraz kilka fal prywatyzacji, które radykalnie zmieniły warunki przedsiębiorczości. W rezultacie nastąpił wyraźny spadek wskaźników makroekonomicznych, jednakże Słowacja zdołała dość szybko pozbierać się i już podczas pierwszej dekady obecnego wieku nastąpił zwrot, który doprowadził słowacką gospodarkę na wyżyny w Europie i na krótko gospodarka słowacka stała się „europejskim tygrysem gospodarczym”.

W roku 2008 i 2009 wybuchł światowy kryzys ekonomiczny, który gospodarkę słowacką dotknął szczególnie, głównie z powodu jej ponadstandardowej otwartości i zależności od rynków zagranicznych. Ale i z tymi problemami Słowacja zdołała się uporać, jednakże proces uzdrawiania dokonywał się powoli i w związku z tym nie udało się już wrócić na pozycję europejskiego prymusa. Aktualny kryzys, wywołany przez światową pandemię, która wybuchła w roku 2020, charakteryzuje się wyzwaniem w dwóch obszarach - gospodarka musi przede wszystkim sprostać wymogom związanym z ochroną zdrowia, ale jednocześnie musi równolegle radzić sobie z problemami ekonomicznymi, które zostały wywołane przez ten kryzys.

Obecnie, kiedy wpływ pandemii na krajową gospodarkę jest decydujący, nie można zapominać, że w słowackiej gospodarce już w roku 2019 widoczne były oznaki spowolnienia rozwoju. Przejawiło się to także w prognozach wskaźników makroekonomicznych na rok 2020. W celu ilustracji spowolnienia rozwoju wystarczy wspomnieć, że w porównaniu rocznego tempa wzrostu PKB per capita Słowacji zrównało się z polskim i węgierskim, a proces konwergencji Słowacji ze średnim poziomem UE także się zmniejszył.

Oddzielnym problemem jest ocena uwarunkowania przedsiębiorczości na Słowacji, która ściśle wiąże się z konkurencyjnością słowackiej gospodarki. Według ocen powszechnie uznawanych instytucji, jak bank światowy i światowe forum ekonomiczne, w ostatnich latach Słowacja znalazła się na przedostatnim lub nawet ostatnim miejscu Grupy Wyszehradzkiej.

Według tych rankingów gospodarka słowacka cofa się lub zostaje w tyle przeważnie w tych dziedzinach, które również negatywnie oceniali członkowie Słowackiej Izby Przemysłowo-Handlowej w corocznych badaniach ankietowych. Z punktu widzenia zagranicznych inwestorów i krajowych przedsiębiorców na Słowacji nastąpiła stagnacja uwarunkowań przedsiębiorczości.

Analiza wyników badania przeprowadzonego w roku 2020 jest bardzo interesująca z tego względu, że w tym roku sektor przedsiębiorstw pracował w warunkach, będących pod wpływem dwóch fal pandemii. W marcu po wyborach doszło do zmiany rządu i pojawiła się pewna nadzieja na zmianę stosunku nowych władz do sektora przedsiębiorstw. Praktyczne rezultaty funkcjonowania nowego gabinetu w sferze gospodarczej, nawet uwzględniając wpływ pandemii i wsparcie udzielone słowackim przedsiębiorcom w porównaniu z krajami UE, można oceniać tylko bardzo powściągliwie. Brakuje dialogu, w dziedzinie prawa cały czas wykorzystywana jest nadmiernie instytucja skracania terminów i stale stosowana technika tzw. plastrów zamiast odpowiedniego rozwiązywania problemów. Mówiąc precyzyjnie, aktualna koalicja robi to, co krytykowała będąc w opozycji. Obecny rząd podejmuje pewne pozytywne kroki, jak np. „pakiet 110 rozporządzeń” wdrożony przez ministerstwo gospodarki, ale rozwiązują one tylko od dawna znane problemy, mające ograniczony wpływ na przedsiębiorczość. Z drugiej strony w świetle tego, jak krajowe przedsiębiorstwa zdołały pomyślnie przewycięzać dotychczasowe kryzysy, pozostaje wierzyć, że pomyślnie opanują także obecne problemy. Świadczą o tym wskaźniki makroekonomiczne ostatniego kwartału 2020r. i pierwszego kwartału 2021r., które okazały się bardziej pozytywne niż w 2. kwartale 2020 roku.

Wieloletnie badania stanu, warunków i perspektyw przedsiębiorstw były prowadzone przez **Komitet Społeczno-Ekonomiczny Słowackiej Izby Przemysłowo-Handlowej** (kierowany przez dra Vaškoviča), z którym **Instytut Nauk o Zarządzaniu i Jakości Wyższej Szkoły Humanitas** ściśle współpracuje. Prezentujemy raport z tych badań w przekonaniu, że problemy występujące na Słowacji są podobne do tych, z którymi stykają się polskie firmy.

1. Opis i charakterystyka badania w roku 2020

Na Słowacji bardzo mała liczba instytucji i organizacji zajmuje się oceną warunków przedsiębiorczości. Do tych nielicznych zalicza się Słowacka Izba Przemysłowo-Handlowa (**SOPK**), która swoje badania prowadzi już od roku 1998, a ich wyniki prezentuje na specjalnych seminariach. Ze względu na organizacyjną strukturę Izby oraz działy regionalne, które partycypują w organizacji badań, respondenci reprezentują wszystkie okręgi

Słowacji. Dzięki dość rozległej bazie członków Izby, badane podmioty reprezentują różnorodne rodzaje przedsiębiorczości niezależnie od wielkości i struktury własności. W rezultacie tego badania ekonomiczne kierownictwo Izby otrzymuje dane i fakty pomocne w argumentowaniu w trakcie negocjacji z partnerami Izby. Jednocześnie wyniki badania są źródłem poznania interesów i oczekiwań członków oraz trendów rozwojowych.

W badaniu przeprowadzonym w roku 2020 została utrzymana taka sama konstrukcja pytań jak w latach poprzednich, tak aby można było poznać aktualne poglądy wszystkich członków Izby, ale również przewidzieć ich rozwój w przyszłości.

W bieżącym badaniu ankieta została uzupełniona nowym, szczególnie interesującym przedsiębiorców tematem, jakim jest ocena wpływu pandemii na działalność sektora przedsiębiorczości. Celem tej części badania było uzyskanie obrazu, jak członkowie Izby oceniają wpływ pandemii COVID-19 na wyniki własnego przedsiębiorstwa i jak patrzą na różne formy pomocy ze strony słowackiego rządu. W ten sposób, w stosunku do badania z roku 2019 przybyło 5 nowych pytań włączonych do aneksu. Liczba pytań w podstawowej części nie uległa zmianie, zostało ich 31. Podobnie jak w badaniu z 2019 roku została utrzymana możliwość tworzenia ciągów czasowych wskaźników badania.

Przedstawienie tegorocznego badania składa się z 5 części:

I Zakładane na koniec roku podstawowe wskaźniki ekonomiczne działalności firm uczestniczących w badaniu w roku 2020 oraz spodziewane wyniki w roku 2021. Ta część badania umożliwia uzyskanie szacunków własnych wyników gospodarczych przez członków Izby bezpośrednio przed zakończeniem roku 2020 i oczekiwane wyniki w roku 2021. Odpowiedzi są porównywane z wynikami badania z poprzedniego roku.

II Własna ocena jakości środowiska przedsiębiorczości. Odpowiedzi uzyskane w roku 2020 można porównać z wynikami badania w ostatnim dziesięcioleciu i w ten sposób uzyskać obraz rozwoju poglądów np. na politykę gospodarczą rządu w tej dekadzie. Respondenci mieli możliwość proponowania instrumentów poprawiających warunki przedsiębiorczości, a także wskazywania tych, które ich zdaniem nie powinny być wprowadzane. Podobnie jak w poprzednich badaniach respondenci mieli również możliwość wypowiedzenia się na temat tego, co ich zdaniem stanowi największe ryzyko w działalności przedsiębiorstw.

III Unia Europejska i przedsiębiorczość na Słowacji. Odpowiedzi uzyskane w tej części badania umożliwiły poznanie poglądów członków Izby na korzystanie z funduszy europejskich, transparentność procesu ich uzyskiwania oraz poglądy na członkostwo w UE i aktualny poziom podziału kompetencji między Unią i krajami członkowskimi.

IV Problematyka siły roboczej. Dwa pytania dotyczyły zagranicznych pracowników, celem trzeciego było poznanie stanowiska respondentów w sprawie zmiany podejścia do zatrudniania długookresowych bezrobotnych.

V Uzupełnienie badania – wpływ instrumentów na zatrzymanie szerzenia się pandemii COVID-19. Ten aneks został włączony do badania w celu uzyskania reakcji organizacji na pandemię, wielkość jej wpływu na gospodarkę i zatrudnienie oraz uzyskanie stanowiska respondentów badania wobec pomocy ze strony państwa.

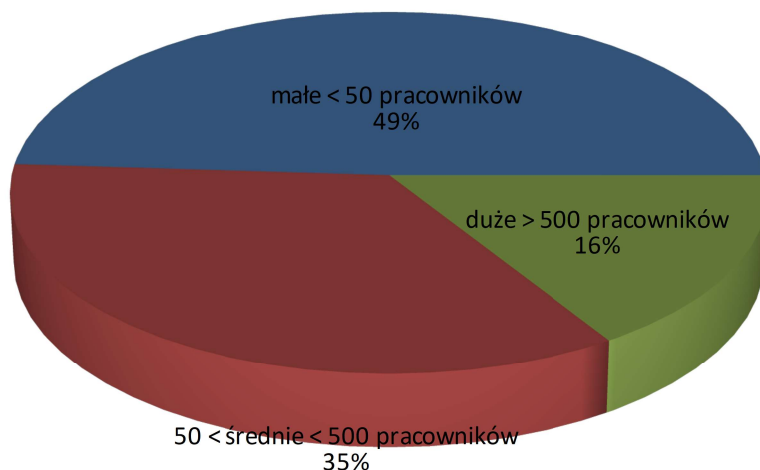
Badanie to zostało przeprowadzone, tak jak każdego roku, w październiku/listopadzie 2020 roku, kiedy to prawdopodobnie w większości przypadków wyniki gospodarcze są już znane za cały rok. Ankieta zawierała 31 pytań, tak jak w roku poprzednim. Ze względu na konieczność poznania reakcji członków Izby na problemy związane z szerzeniem się pandemii COVID-19, ankieta została uzupełniona o aneks zawierający 5 pytań. Ankietę można było wypełnić w formie drukowanej i odesłać do sekretariatu prezesa Izby lub złożyć w siedzibie regionalnej Izby albo wysłać pocztą. Podobnie jak w poprzednim roku, w badaniu przeważała forma elektroniczna, ten sposób wybrało 75% respondentów.

W badaniu w 2020 uczestniczyło 197 przedsiębiorstw, z tego firm przetwórczych (przemysł, budownictwo i rolnictwo) 83 (42,1%) a z branży transportowej, handlu i usług 114. Prawie wszystkie firmy odpowiedziały na pytanie dotyczące własnych wyników gospodarczych, również prawie wszystkie (180) odpowiedziały na pytanie o wyniki eksportu. Pozostali najprawdopodobniej nie są eksporterami. Na pytanie 20. o instrumentach, które rząd powinien stosować w celu poprawy warunków przedsiębiorczości odpowiedziało 195 respondentów. Natomiast na pytanie 21., które instrumenty rządu nie powinny być wdrażane, odpowiedziało 177 respondentów.

Największa liczba respondentów pochodziła z małych firm, do 50 pracowników (96, czyli prawie 49%). Liczba respondentów ze środowiska średnich firm (50 do 500 zatrudnionych) było tylko 69, czyli 35%. Wielkich przedsiębiorstw (ponad 500 zatrudnionych) było jedynie 32, czyli 16,3%. W badaniu przeprowadzonym w roku 2019 największą reprezentację miały firmy średnie. Struktura respondentów wg liczby zatrudnionych w roku 2020 jest przedstawiona na rysunku nr 1.

Rysunek 1. Struktura przedsiębiorstw według liczby zatrudnionych pracowników w 2020 roku

małe < 50 pracowników	49
50 < średnie < 500 pracowników	35
duże > 500 pracowników	16

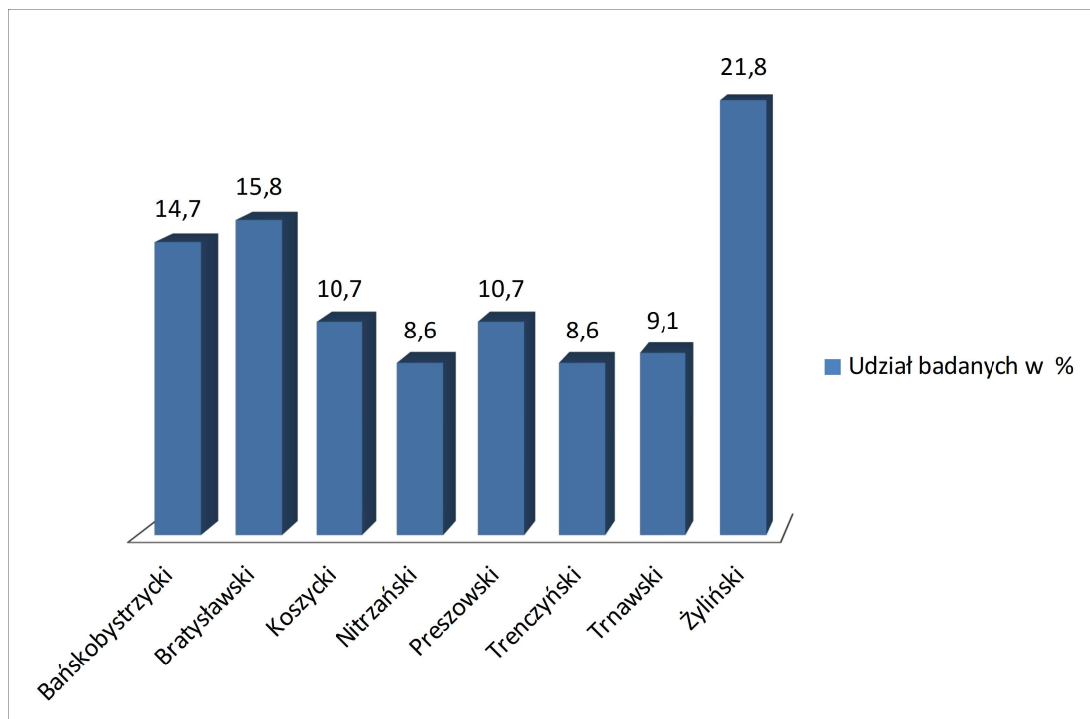
W bieżącym badaniu uczestniczyło najwięcej firm krajowych (150), relatywnie niski był udział spółek z kapitałem zagranicznym do 50% (5, czyli 2,5%), natomiast 52 spółki, czyli 26% miało zagranicznego udziałowca, którego udział przewyższał 50%. Taka struktura uczestników badania wg własności kształtowała się podobnie jak w poprzednich badaniach. Z porównania wynika, że tylko w małym stopniu zmniejszył się udział uczestników z firm krajowych.

Dane o własnościowej strukturze respondentów wraz z wyżej wymienionymi wynikami uczestnictwa wg wielkości firm oraz charakteru działalności zostały przedstawione w tabelicy 1. W celu uzyskania obrazu uczestniczących członków Izby w ciągu czasowym, pytanie obejmowało lata 2009-2020.

Tablica 1. Struktura respondentów w latach 2009 - 2020												
Kategorie przedsiębiorstw	Udział respondentów w % w roku badania											
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
małe przedsiębiorstwa	52	46	53	35	47	43	48	45	39	38	39	49
średnie przedsiębiorstwa	38	39	35	51	35	46	38	35	44	43	43	35
duże przedsiębiorstwa	10	15	12	14	18	11	14	20	17	19	18	16
przedsiębiorstwa przemysłowe	53	52	58	53	45	48	47	52	39	45	40	43
przedsiębiorstwa z kapitałem zagranicznym	19	29	24	47	21	52	19	17	25	29	29	26
liczba wskazań	170	233	240	190	212	240	203	176	166	204	187	197

Największy udział w badaniu miał okręg żyliński 22%, drugi był okręg bratysławski 16%. W porównaniu z badaniem w roku 2019 największy przyrost respondentów nastąpił w okręgu żylińskim i bratysławskim. Udział uczestników Izb regionalnych został przedstawiony na rysunku 2.

Rysunek 2. Struktura respondentów uczestniczących w badaniu wg okręgów w roku 2020	
	Udział badanych w %
Bańskobystrzycki	14,7
Bratysławski	15,8
Koszycki	10,7
Nitrzański	8,6
Preszowski	10,7
Trenczyński	8,6
Trnawski	9,1
Żyliński	21,8

2. Wyniki badania ankietowego

2.1. Oczekiwane wyniki ekonomiczne podmiotów gospodarczych (pytania 1-14)¹

Pytania ankietowe były ukierunkowane na poznanie oceny swojej sytuacji gospodarczej przez firmy uczestniczące w badaniu. Pierwsza część była nastawiona na uzyskanie obrazu poszczególnych wskaźników ekonomicznych z roku 2020 i przewidywanych na rok 2021. Cała tematyka została zawarta w pytaniach 1-14. Pytania te dotyczyły własnej działalności gospodarczej firm poprzez ocenę wskaźników obrotów, sprzedaży na rynku krajowym, zysku po opodatkowaniu itp. Do każdego wskaźnika były przyporządkowane dwa pytania. Pierwsze dotyczyło gospodarowania w roku 2020, drugie oczekiwań w roku 2021 w porównaniu z rokiem 2020. Ze względu na termin badania wyniki za rok 2020 są tylko własną oceną, a z drugiej strony od respondentów nie żądano ilościowego wyrażenia wyników gospodarowania, lecz określenia trendu rozwoju poszczególnych wskaźników.

Podobnie jak w latach poprzednich respondenci we wszystkich pytaniach (1-14) oceniali zakładany rozwój wskaźników gospodarowania w roku 2020 lub 2021 poprzez wybór jednej z trzech odpowiedzi - *wzrosną/ zostaną takie same/ zmniejszą się*.

W tablicach 2, 3 i 4 zostały wykorzystane także wyniki badania przeprowadzonego w 2019 roku.

¹ W załączniku

Na podstawie porównania danych z roku 2020 ze wskazaniami uzyskanymi w roku 2019 można sformułować oceny gospodarowania w roku 2020 oraz trendów oczekiwania w roku 2021 w firmach respondentów.

Dane pochodzące z badania roku 2019 i 2020 umożliwiły rozpatrzenie odpowiedzi respondentów w trzech aspektach:

- a) dane z badania z roku 2020 dotyczące przewidywanych wyników gospodarczych w roku 2020 zostały porównane z podobnymi danymi pochodzącymi z badania z roku 2019; takie porównanie umożliwiło dokonanie oceny różnic w oczekiwaniach w dwóch następujących po sobie latach (tablica 2)
- b) porównanie wyników badania z roku 2020 wskaźników gospodarczych na ten rok z przewidywaniami tych wskaźników, wyrażonych w badaniu w roku poprzednim, czyli 2019 (tablica 3); różnice w ocenie poszczególnych wskaźników za jeden rok umożliwiło wyjaśnienie zmiany oczekiwań respondentów w przypadku wyników w 2020 roku
- c) w trzecim porównaniu zostały zestawione obok siebie wyniki badania z roku 2019 z oczekiwaniami własnych wyników gospodarczych w roku następnym, czyli 2020, z wynikami badania z roku 2020 dotyczącego przewidywanych wyników gospodarczych na rok 2021 (tablica 4)

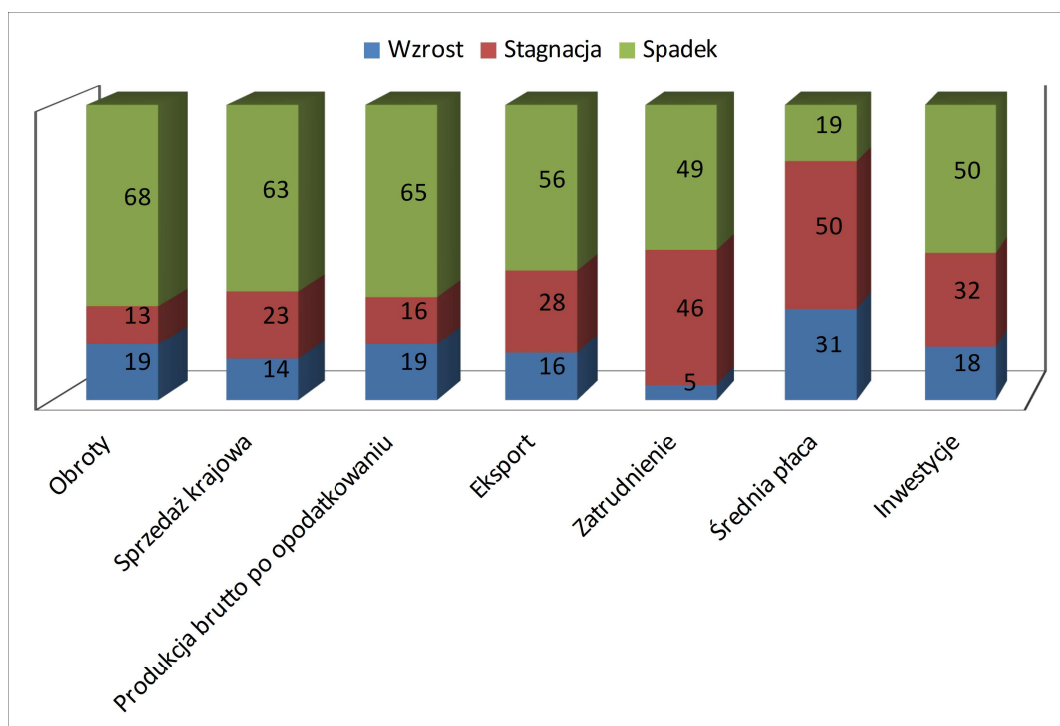
2.1.1. Odpowiedzi na nieparzyste pytania 1-13

Respondenci wyrażali swoje oczekiwania związane z realizacją wskaźników ekonomicznych w roku 2020. Ich pogląd na osiągnięcie tych wskaźników został przedstawiony na rysunku 3. Oczekiwania te zostały również przedstawione w prawej części tablicy 2, a w części lewej – porównanie z badaniem z roku 2020. W roku 2020 większość respondentów zakładała spadek wskaźników (w 6 z 7 wskaźników).

Dane z badania z roku 2020 były porównywane z danymi uzyskanymi w roku 2019 (lewa część tablicy 2). W porównaniu tych samych wskaźników uzyskanych w odstępie rocznym widać wyraźną zmianę większości wyników w porównaniu z rokiem 2019. W celu zwiększenia przejrzystości wszystkich wskaźników użytych w tablicy 2 uwypuklone zostały najwyższe udziały procentowe jednego z 3 trendów (wzrost, stagnacja lub spadek).

Rysunek 3. Spodziewane (przez respondentów) wskaźniki ekonomiczne w roku 2020 w %

	Wzrost	Stagnacja	Spadek
Obroty	19	13	68
Sprzedaż krajowa	14	23	63
Produkcja brutto po opodatkowaniu	19	16	65
Eksport	16	28	56
Zatrudnienie	5	46	49
Średnia płaca	31	50	19
Inwestycje	18	32	50

Tablica 2. Porównanie trendów wskaźników ekonomicznych w roku 2019 (według badania w roku 2019) i w roku 2020 (według badania w roku 2020)

Wskaźniki ekonomiczne firmy	Procent respondentów preferujących poszczególne trendy w roku 2019, według badania z roku 2019			Procent respondentów preferujących poszczególne trendy w roku 2020, według badania z roku 2020		
	Wzrost	Stagnacja	Spadek	Wzrost	Stagnacja	Spadek
Obroty	44	31	25	19	13	68
Sprzedaż krajowa	36	41	23	14	23	63
Produkcja (po opodatkowaniu)	35	28	37	19	16	65
Eksport	32	50	18	16	28	56
Zatrudnienie	19	51	30	5	46	49
Średnia płaca	80	18	2	31	50	19
Inwestycje	36	44	20	18	32	50

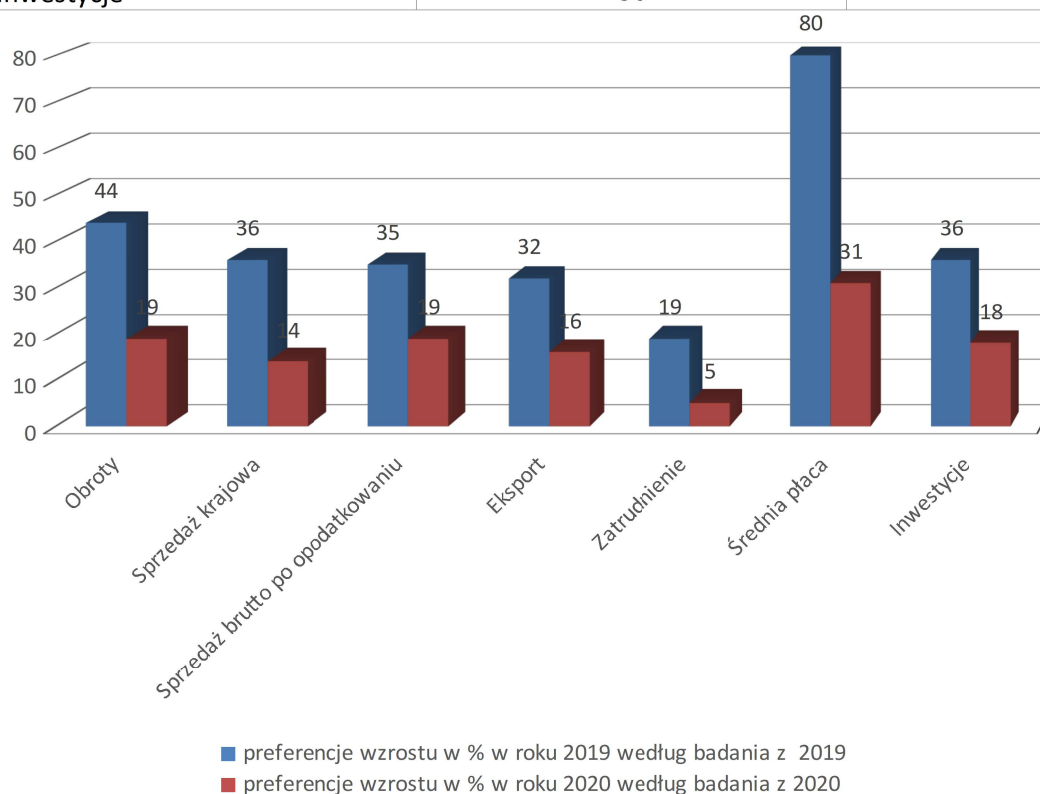
2.1.2. Porównanie wielkości oczekiwanych wyników w roku 2019 z wynikami uzyskanymi w badaniu w roku 2020

W badaniu w roku 2020 dominowała przy ocenie własnych wyników ekonomicznych pesymistyczna ocena średniej płacy. Największa ilość wskazań respondentów zakładała spadek prawie wszystkich wskaźników własnej działalności. W przypadku wyników za rok 2019 największy wpływ na wskazania wywierał termin badania, tzn. ściśle przed końcem roku. W przypadku 5 wskaźników przewidywano stagnację, wzrost tylko w 2 wskaźnikach, a spadek tylko w przypadku 1 wskaźnika, dotyczyło to dochodu po opodatkowaniu. Przy czym międzyroczny spadek udziału odpowiedzi zakładających wzrost poszczególnych wskaźników wahał się od 14% (liczba zatrudnionych) aż do 49% (średnia płaca). W przypadku wszystkich wskaźników w porównaniu rok do roku wzrastał udział odpowiedzi zakładających ich spadek w przedziale 17% do 43%. Na rysunku 4 zostały zestawione preferencje dotyczące poszczególnych wskaźników, w których zakładano wzrost, w latach 2019 i 2020. W celu zwiększenia przejrzystości prezentacji, na rysunku 4 nie uwzględniono wskazań zakładających spadek lub stagnację. Przy takim przedstawieniu na rysunku widać wyraźnie wzrost pesymistycznych wskazań wynikający z szczytowania się pandemii w roku

2020. Jednakże trzeba stwierdzić, że także w roku 2019 respondenci wyrażali negatywne oceny w porównaniu z 2018 rokiem.

Rysunek 4. Porównanie preferencji wzrostu wskaźników ekonomicznych respondentów w roku 2019 według badania z 2019 oraz w roku 2020 według badania z 2020

	preferencje wzrostu w % w roku 2019 według badania z 2019	preferencje wzrostu w % w roku 2020 według badania z 2020
Obroty	44	19
Sprzedaż krajowa	36	14
Sprzedaż brutto po opodatkowaniu	35	19
Eksport	32	16
Zatrudnienie	19	5
Średnia płaca	80	31
Inwestycje	36	18

Tablica 3. Porównanie preferencji wzrostu wskaźników ekonomicznych respondentów w roku 2020 według badania z roku 2019 i 2020

Wskaźniki ekonomiczne firmy	Procent respondentów preferujących poszczególne trendy w roku 2020 według badania z roku 2019			Procent respondentów preferujących poszczególne trendy w roku 2020 według badania z roku 2020		
	Wzrost	Stagnacja	Spadek	Wzrost	Stagnacja	Spadek
Obroty	40	33	27	19	13	68
Sprzedaż krajowa	33	37	30	14	23	63
Produkcja (po opodatkowaniu)	32	33	35	19	16	65
Eksport	25	55	20	16	28	56
Zatrudnienie	19	47	34	5	46	49
Średnia płaca	69	30	1	31	50	19
Inwestycje	33	45	22	18	32	50

2.1.3. Porównanie preferencji we wskazaniach respondentów w roku 2020 według badań wykonanych w roku 2019 i 2020

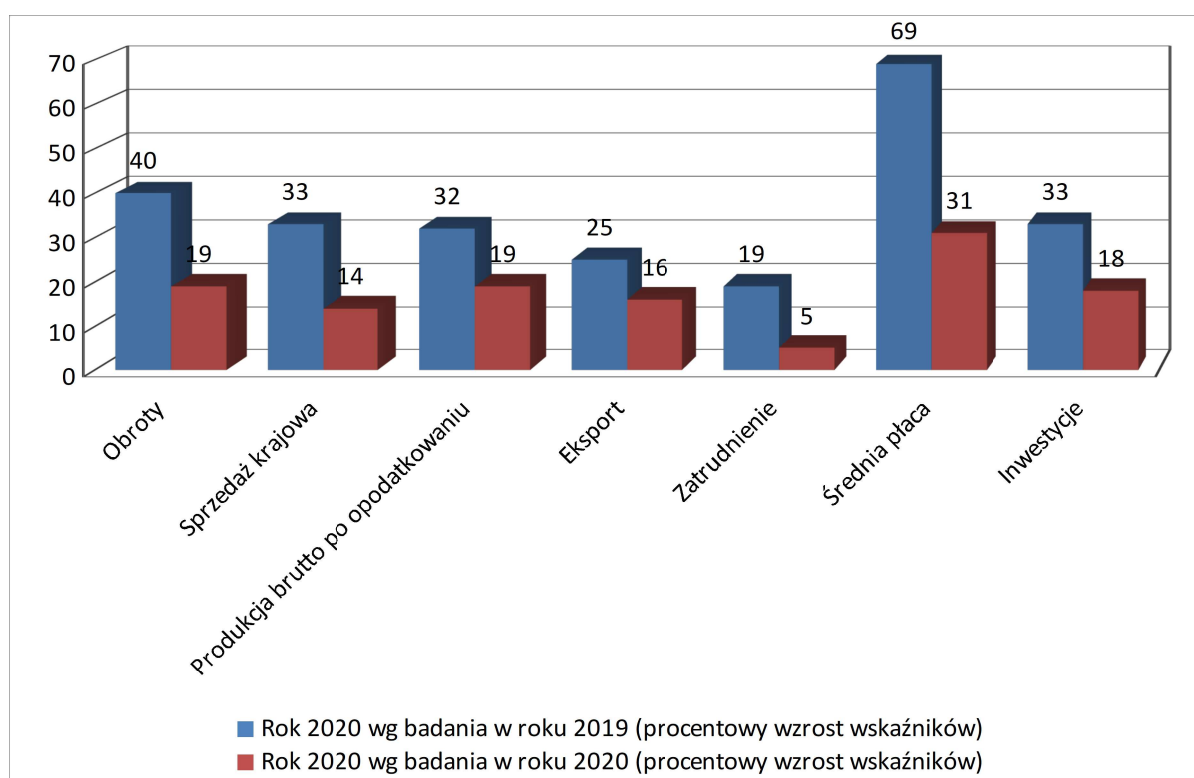
Obraz o przesunięciu poglądów uczestników badania w ciągu 2019 i 2020 roku dostarcza porównanie danych uzyskanych w roku 2019 o oczekiwanych wynikach na rok następny zestawionych z danymi z roku 2020 o wynikach z tego roku. W lewej części tablicy 3 zostały przedstawione wyniki badania z roku 2019 o zakładanych wynikach w roku 2020, w prawej części zawarte są dane uzyskane w roku 2020 o zakładanych wynikach na rok 2020.

Graficzny wyraz tych danych został przedstawiony na rysunku 5, przy czym zostały tam wyeksponowane w celu przejrzystości tylko oczekiwane wzrosty wskaźników.

W roku 2019 najwięcej uczestników badania spodziewało się wzrostu 2 wskaźników, w przypadku 4 wskaźników stagnacji i tylko w przypadku jednego wskaźnika prognozowano spadek. Natomiast w roku 2020 w tym samym okresie wzrostu nie spodziewano się w żadnym wskaźniku. Stagnację przewidywano w przypadku średniej płacy, a w 6 spodziewano się spadku. Udział wskazań respondentów zakładających spadek wskaźników wahał się od 9% (eksport) do 38% (średnia płaca). Do takiego rozwoju sytuacji doszło mimo tego, że już wyniki w roku 2019 wskazywały na pogorszenie sytuacji.

Rysunek 5. Porównanie preferencji wzrostu wskaźników ekonomicznych respondentów w roku 2020 wg badania z roku 2019 i 2020

	Rok 2020 wg badania w roku 2019 (procentowy wzrost wskaźników)	Rok 2020 wg badania w roku 2020 (procentowy wzrost wskaźników)
Obroty	40	19
Sprzedaż krajowa	33	14
Produkcja brutto po opodatkowaniu	32	19
Eksport	25	16
Zatrudnienie	19	5
Średnia płaca	69	31
Inwestycje	33	18

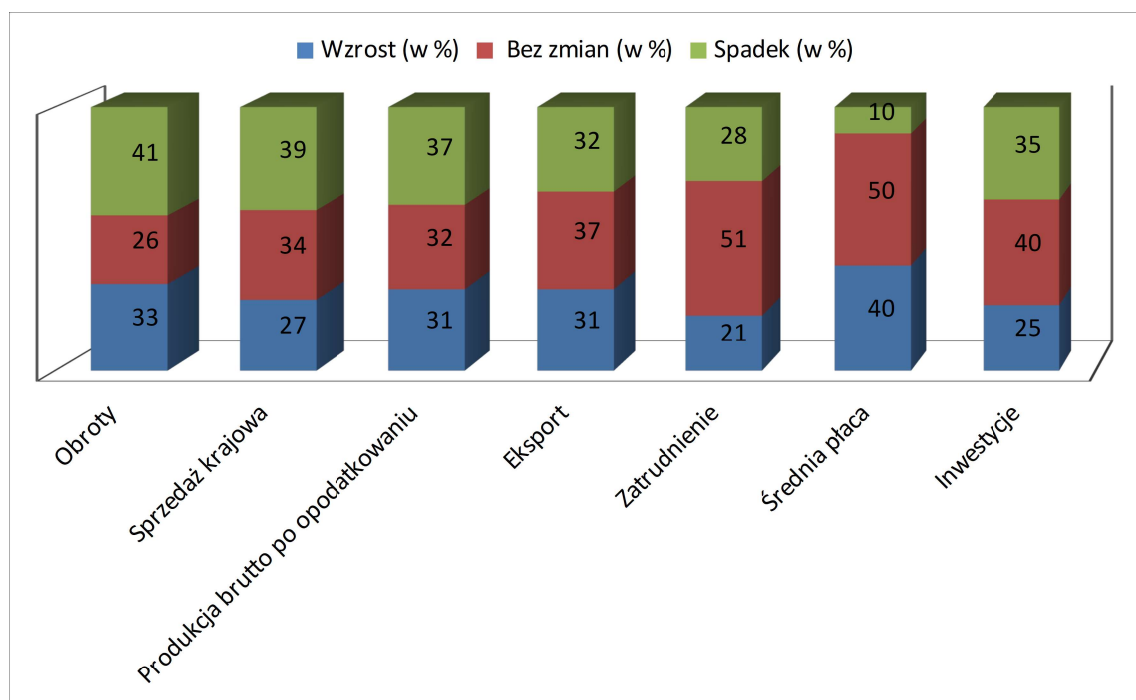

2.1.4. Porównanie oczekiwań podmiotów gospodarczych w roku 2021 (parzyste pytania 2-14)

W badaniu ankietowym w wymienionych pytaniach respondenci wyrażali swoje szacunki przewidywanych wyników własnego gospodarowania w roku 2020 i oczekiwania w roku 2021. Dane z badania zostały przedstawione w prawej części tablicy 4 oraz graficznie na rysunku 6. Dzięki temu otrzymaliśmy obraz poglądów na własne gospodarowanie w roku 2021. W zakresie żadnego wskaźnika respondenci nie przewidują wzrostu, w przypadku 4 (najwięcej wskazań) przewidywano stagnację, a w przypadku 3 spodziewano się spadku.

Tablica 4. Porównanie trendów wskaźników ekonomicznych w roku 2020 (według badania w roku 2019) i w roku 2021 (według badania w roku 2020)						
Wskaźniki ekonomiczne firmy	Procent respondentów preferujących poszczególne trendy w roku 2020, według badania z roku 2019			Procent respondentów preferujących poszczególne trendy w roku 2021, według badania z roku 2020		
	Wzrost	Stagnacja	Spadek	Wzrost	Stagnacja	Spadek
Obroty	40	33	27	33	26	41
Sprzedaż krajowa	33	37	30	27	34	39
Produkcja (po opodatkowaniu)	32	33	35	31	32	37
Eksport	25	55	20	31	37	32
Zatrudnienie	19	47	34	21	51	28
Średnia płaca	69	30	1	40	50	10
Inwestycje	33	45	22	25	40	35

Rysunek 6. Spodziewane (przez respondentów) wskaźniki ekonomiczne w 2021 roku			
	Wzrost (w %)	Bez zmian (w %)	Spadek (w %)
Obroty	33	26	41
Sprzedaż krajowa	27	34	39
Produkcja brutto po opodatkowaniu	31	32	37
Eksport	31	37	32
Zatrudnienie	21	51	28
Średnia płaca	40	50	10
Inwestycje	25	40	35

2.1.5. Ocena głównych czynników mających wpływ na wyniki ekonomiczne badanych przedsiębiorstw

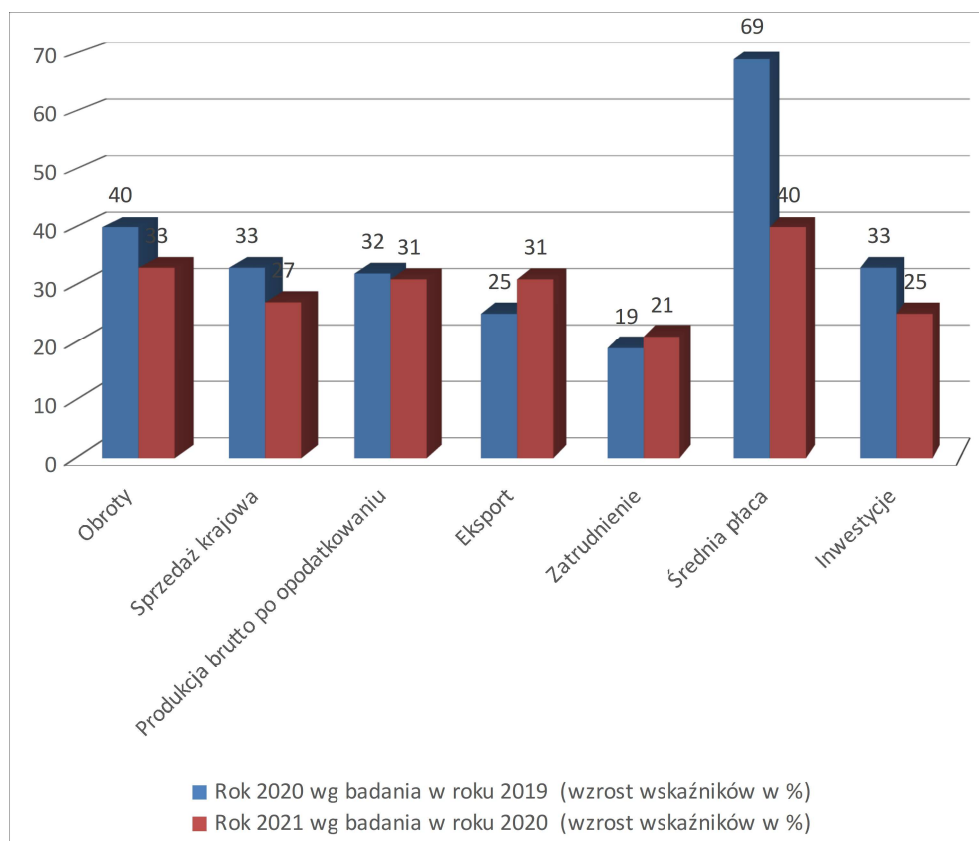
Na podstawie danych uzyskanych w badaniu można wyprowadzić wnioski o zmianach w ocenach w ciągu 2 następujących po sobie lat. W lewej części tablicy 4 zostały przedstawione dane z badania z roku 2019, były to dane prognozujące rozwój firmowych wskaźników ekonomicznych w roku 2020. Natomiast w prawej części zostały zawarte procentowe udziały preferencji rozwoju w roku 2021. W roku 2019 tylko w przypadku 2 wskaźników widoczny był udział wskazań zakładających wzrost, w 4 przewidywano stagnację, natomiast w 1 spadek. W przypadku badania z 2020 roku wzrostu nie przewidywano w żadnym wskaźniku, w 4 przewidywano stagnację, a w 3 spadek.

Przy czym międzyroczny podział między odpowiedziami preferującymi wzrost we wzajemnym porównaniu jest niewielki. Waha się on między -8% a 6%, z wyjątkiem wskaźnika średniej płacy, bowiem w tym przypadku udział wskazań preferujących wzrost w roku 2021 zmniejszył się o 29%.

Na rysunku 7, ze względu na przejrzystość zostały zaznaczone tylko procentowe udziały odpowiedzi respondentów zakładających wzrost wskaźników ekonomicznych, bez przedstawienia udziału ocen zakładających stagnację bądź spadek. Jest prawdopodobne, że przy prognozowaniu rozwoju firmowych wskaźników na rok 2021 respondenci byli bardziej sceptyczni niż rok wcześniej, ale mniej, niż wynikałoby z oczekiwań wynikających z prognoz na rok kolejny. Respondenci w roku 2020 prognozowali rozwój wskaźników ekonomicznych na rok 2021 bardziej pesymistycznie niż w poprzednim badaniu prawdopodobnie dlatego, że nawet w roku 2019 przewidywania na rok następny nie były bardzo optymistyczne, ale w warunkach pandemii ich oczekiwania były tym bardziej pod wpływem negatywnych uwarunkowań.

Rysunek 7. Porównanie trendów wzrostu współczynników ekonomicznych w roku 2020 (wg badania w roku 2019) i w roku 2021 (wg badania w roku 2020)		
	Rok 2020 wg badania w roku 2019 (wzrost wskaźników w %)	Rok 2021 wg badania w roku 2020 (wzrost wskaźników w %)
Obroty	40	33
Sprzedaż krajowa	33	27
Produkcja brutto po opodatkowaniu	32	31
Eksport	25	31
Zatrudnienie	19	21
Średnia płaca	69	40
Inwestycje	33	25

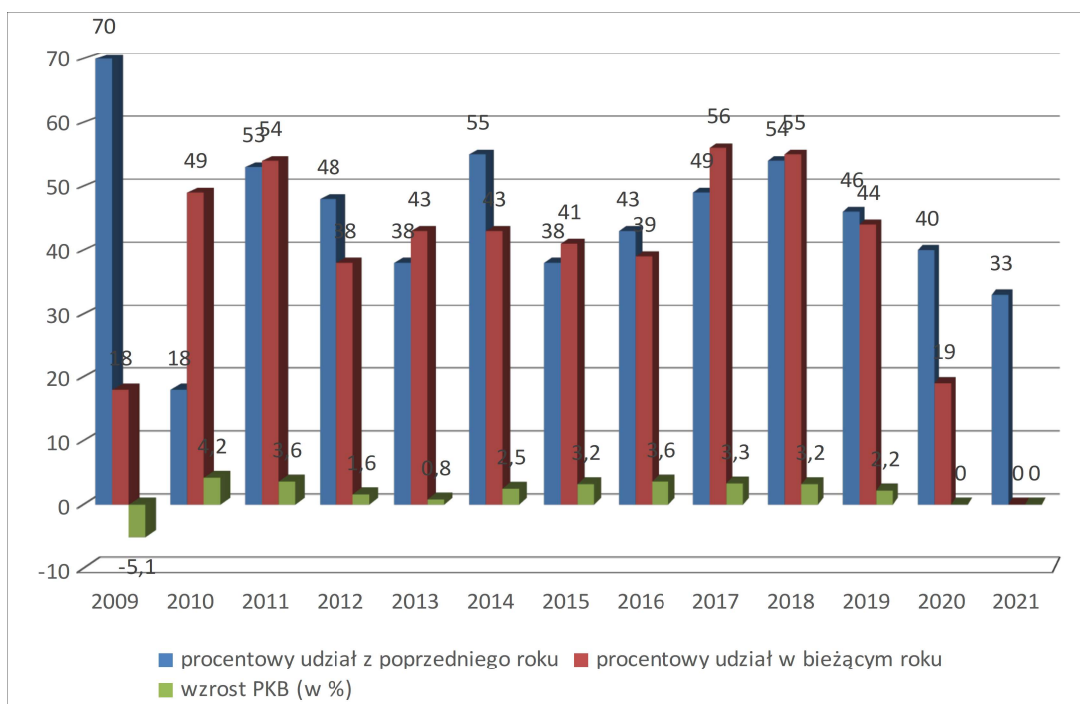

2.1.6. Porównanie oczekiwań podmiotów gospodarczych w latach 2009-2021

Czasowy ciąg danych uzyskanych w badaniach ekonomicznych SOPK umożliwia porównanie oczekiwań przedsiębiorców w dłuższej perspektywie czasowej. W celu zapewnienia przejrzystości był porównywany tylko jeden wskaźnik, mianowicie porównywano wskazania respondentów dotyczące obrotów. Na rysunku 8 został przedstawiony procentowy udział ocen przewidujących wzrost obrotów od roku 2009 do 2021 (na podstawie danych uzyskanych z tablicy 4 w wierszu obroty). W kolumnie obok są przedstawione dane z tablicy 2 w takim samym wierszu (obroty). W celu ilustracji rozwoju makroekonomicznego, na tym samym wykresie przedstawiono przyrosty PKB, przy czym dla roku 2020 była to prognoza.

Rysunek 8. Udział oczekiwań wzrostu (%) w latach 2009 - 2021

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
procentowy udział z poprzedniego roku	70	18	53	48	38	55	38	43	49	54	46	40	33
procentowy udział w bieżącym roku	18	49	54	38	43	43	41	39	56	55	44	19	
wzrost PKB (w %)	-5,1	4,2	3,6	1,6	0,8	2,5	3,2	3,6	3,3	3,2	2,2		

Wnioski:

1. Porównanie oczekiwań własnych wyników za rok 2020 z wynikami badania przeprowadzonego w roku 2019 wskazuje na wzrost negatywniejszych ocen. W przypadku wszystkich wskaźników doszło do wyraźnego zmniejszenia udziału preferencji wzrostu, a zwiększenia liczby odpowiedzi zakładających spadek. Aczkolwiek jest pewne, że główną przyczyną spadku wyników gospodarowania była pandemia COVID-19, to pewne spowolnienie wzrostu gospodarczego w odpowiedziach o oczekiwania na rok 2020 było spowodowane ich odczuciami.
2. Porównanie wyników roku 2020 na podstawie ocen wyników wyrażonych w roku 2019 z odpowiedziami na rok 2020 pokazuje, że nastąpiło przesunięcie w kierunku negatywniejszych ocen niż w roku 2019.
3. Na podstawie wyników badania z roku 2020 można stwierdzić, że przewidywane wyniki w roku 2021 były bardziej pesymistyczne niż wskazania rok wcześniej. Aczkolwiek oczekiwania na rok 2021 nie są zbyt pozytywne, to jednak respondenci zakładają pewną poprawę własnych wyników.

2. 2. Ocena warunków przedsiębiorczości (pytania 15-22)

Respondenci mieli możliwość wyrazić swoją opinię o panujących warunkach funkcjonowania przedsiębiorstw poprzez odpowiedzi na osiem pytań, zgrupowanych w trzech blokach:

1. Ocena warunków przedsiębiorczości w roku 2020 i oczekiwania na rok 2021
2. Polityka gospodarcza sektora publicznego; ocena polityki gospodarczej rządu i jego komunikacji oraz wpływ samorządów lokalnych na warunki przedsiębiorczości; ocena instrumentów polityki gospodarczej rządu
3. Ocena i ustalenie hierarchii ryzyk związanych z działalnością przedsiębiorstw

2.2.1. Ogólna ocena warunków przedsiębiorczości (pytania 15-16)

Odpowiadając na pierwsze pytanie respondenci mieli możliwość wyrażenia ogólnej oceny warunków przedsiębiorczości w roku 2020 w porównaniu z rokiem 2019. Warunki te oceniali według trzech możliwości - jako *przyjazne/ pozostające na tym samym poziomie/*

nieprzyjazne. W pytaniu 16 uczestnicy badania mieli możliwość wyrażenia poglądu, jak będzie wyglądać środowisko przedsiębiorczości na Słowacji w roku 2021.

W odpowiedzi na pytanie 15 tylko 6% respondentów oceniło warunki przedsiębiorczości w roku 2020 jako przyjazne, wynik ten był podobny jak w roku 2019. Jako nieprzyjazne warunki uznało 70%, co oznacza wzrost negatywnych odpowiedzi o 30 pp. w porównaniu z rokiem poprzednim. Za niezmienione uznało 24% respondentów, a w roku 2019 było ich 30% więcej. Porównując odpowiedzi respondentów w roku 2020 z rokiem 2019 widoczne jest, że najwyraźniej doszło do znacznego pogorszenia jakości warunków dla rozwoju przedsiębiorczości. Jest wielce prawdopodobne, że do wzrostu negatywnych odpowiedzi przyczyniły się gorsze warunki przedsiębiorczości, ale także wzrost pandemii.

Odpowiedzi respondentów na pytanie 16 o ich oczekiwania wobec warunków przedsiębiorczości w roku 2021 wykazują bardziej optymistyczny pogląd. W tym roku poprawy warunków przedsiębiorczości spodziewa się 17% respondentów, natomiast pogorszenie zakłada 38%. W poprzednim roku tylko 8% odpowiedzi zakładało poprawę warunków, a 44% pogorszenie. Oczekiwania respondentów na rok 2021 są więc wyraźnie bardziej pozytywne, co kontrastuje z oceną roku 2020.

Długookresowe przedstawienie oceny warunków przedsiębiorczości od roku 2010 do 2021 zostało ukazane w tabelicy 5. W ten sposób w jednej tabelicy zostały zestawione odpowiedzi w roku przeprowadzenia badania i prognozy na następny rok. Udział odpowiedzi oceniających warunki przedsiębiorczości jako pozytywne od roku 2012 nigdy nie był wyższy od 8%, z wyjątkiem przewidywania na rok 2019. Z tego powodu można uznać oczekiwania na rok 2021 za nietypowe. Rysunek 9 pokazuje oceny warunków przedsiębiorczości od roku 2009 do 2021, przy czym ze względu na przejrzystość zostały ukazane tylko procentowe udziały ocen przyjaznych w konkretnym roku, a także oczekiwanie przyjaznych warunków w roku następnym w odniesieniu do każdego badania. Dzięki temu możemy obserwować trend, który pokazuje, że respondenci oczekują poprawy warunków przedsiębiorczości w następnym roku, w porównaniu do roku poprzedniego.

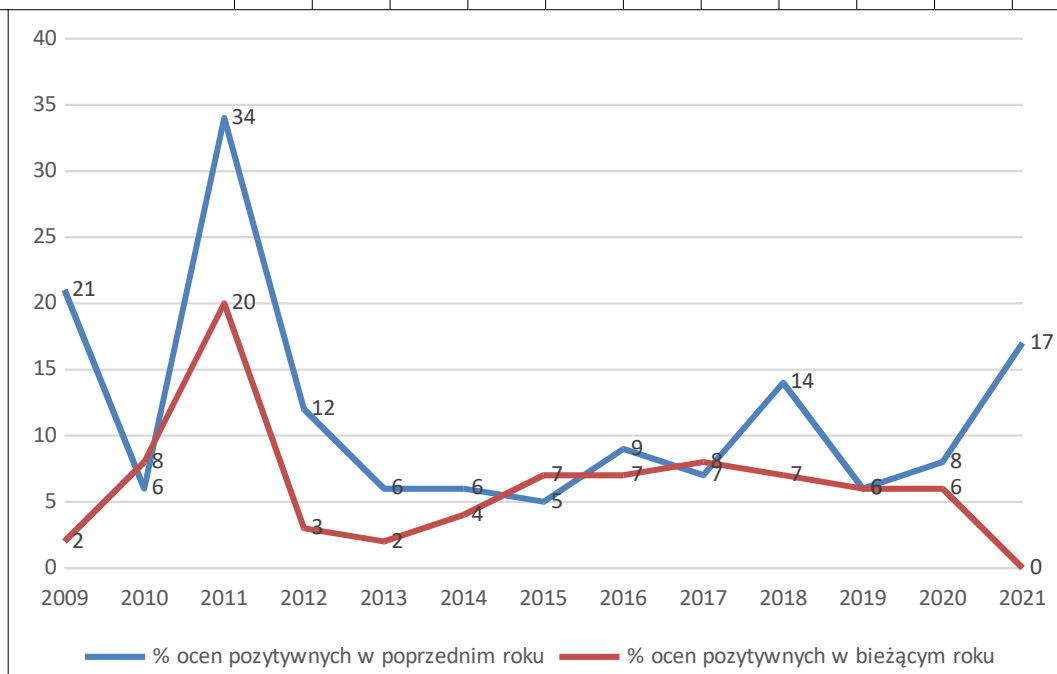
Tablica 5. Oceny uwarunkowań funkcjonowania przedsiębiorstw w latach 2010 - 2021

Okres badania środowiska przedsiębiorczości	Ocena środowiska przedsiębiorczości (w procentach odpowiedzi):		
	Sprzyjająca	Neutralna	Niesprzyjająca
Badanie w roku 2009, przewidywanie na rok 2010	6	59	35
Badanie w roku 2010, przewidywanie na rok 2010	8	56	36
Badanie w roku 2010, przewidywanie na rok 2011	34	38	28
Badanie w roku 2011, przewidywanie na rok 2011	20	55	25
Badanie w roku 2011, przewidywanie na rok 2012	12	59	29
Badanie w roku 2012, przewidywanie na rok 2012	3	47	50
Badanie w roku 2012, przewidywanie na rok 2013	6	26	68
Badanie w roku 2013, przewidywanie na rok 2013	2	42	56
Badanie w roku 2013, przewidywanie na rok 2014	6	57	37
Badanie w roku 2014, przewidywanie na rok 2014	4	43	53
Badanie w roku 2014, przewidywanie na rok 2015	5	54	41
Badanie w roku 2015, przewidywanie na rok 2015	7	56	37
Badanie w roku 2015, przewidywanie na rok 2016	8	62	30
Badanie w roku 2016, przewidywanie na rok 2016	7	54	39
Badanie w roku 2016, przewidywanie na rok 2017	7	61	32
Badanie w roku 2017, przewidywanie na rok 2017	8	59	33
Badanie w roku 2017, przewidywanie na rok 2018	14	58	28
Badanie w roku 2018, przewidywanie na rok 2018	7	59	34
Badanie w roku 2018, przewidywanie na rok 2019	6	66	28
Badanie w roku 2019, przewidywanie na rok 2019	6	54	40
Badanie w roku 2020, przewidywanie na rok 2020	8	48	44

Badanie w roku 2020, przewidywanie na rok 2020	6	24	70
Badanie w roku 2020, przewidywanie na rok 2021	17	45	38

Rysunek 9. Postrzeganie środowiska przedsiębiorczości jako przyjazne w latach 2009 – 2021

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
% ocen pozytywnych w poprzednim roku	21	6	34	12	6	6	5	9	7	14	6	8	17
% ocen pozytywnych w bieżącym roku	2	8	20	3	2	4	7	7	8	7	6	6	

Wnioski:

1. Warunki przedsiębiorczości w roku 2020 wg 6% respondentów uznane zostały za przyjazne, nie zmienione wg 24%, a jako nieprzyjazne oceniło je 70% badanych, co oznacza najwyższy procentowy udział ocen negatywnych od roku 2010. Zdecydowany wzrost ocen negatywnych można w pewnej mierze przypisać wpływowi pandemii COVID-19.

2. Oczekiwania względem jakości środowiska przedsiębiorczości w roku 2021 zwracają uwagę ze względu na przewidywaną eliminację, ewentualnie osłabienie wpływu pandemii COVID-19. Przyjazne warunki do rozwoju przedsiębiorczości zakłada 17% respondentów, a 45%, że nie zmienia się, 38% domniemywa, że będą one nieprzyjazne.

2.2.2. Polityka gospodarcza sektora publicznego (pytania 17-19)

Pytania w tej części odzwierciedlają znacząco rolę całego sektora publicznego w tworzeniu środowiska przedsiębiorczości, a więc ocenę nie tylko rządu, ale także samorządów. Odpowiadając na 3 następujące pytania: „*jak oceniacie politykę gospodarczą rządu?*” (pyt. 17), „*czy oceniacie pozytywnie komunikację rządu z instytucjami sektora przedsiębiorstw?*” (pyt. 18) oraz „*czy oceniacie pozytywnie wpływ lokalnych samorządów na środowisko przedsiębiorczości?*” (pyt. 19) respondenci mogli wybrać jedną z czterech odpowiedzi: *pozytywnie/ neutralnie/ negatywnie/ nie mam zdania*.

Politykę gospodarczą rządu w 2020 roku 7% respondentów oceniło pozytywnie (w roku poprzednim - 4%), neutralnie 42%, a negatywnie 40%, co oznacza spadek, ponieważ jest to o 17 pp. mniej w porównaniu z rokiem 2019. Z przytoczonych danych wynika, że politykę gospodarczą rządu respondenci ocenili w roku 2020 jako wyraźnie lepszą.

W tabelicy 6 przedstawiono przegląd, jak się kształtowały oceny długookresowo – w latach 2009-2020. Graficznie te dane zostały ukazane na rysunku 10. Lepsze oceny aktualnego badania w pewnej mierze wpłynęły na poprawę długookresowego trendu niskiego udziału pozytywnych odpowiedzi, rok 2020 wpłynął na poprawę całego długookresowego trendu. Lepsze oceny od tych z roku 2020 były tylko w roku 2011. Jednocześnie trzeba stwierdzić, że udział negatywnych ocen spadł do 40%, co oznacza najniższy poziom negatywnych ocen w tym trendzie od roku 2012.

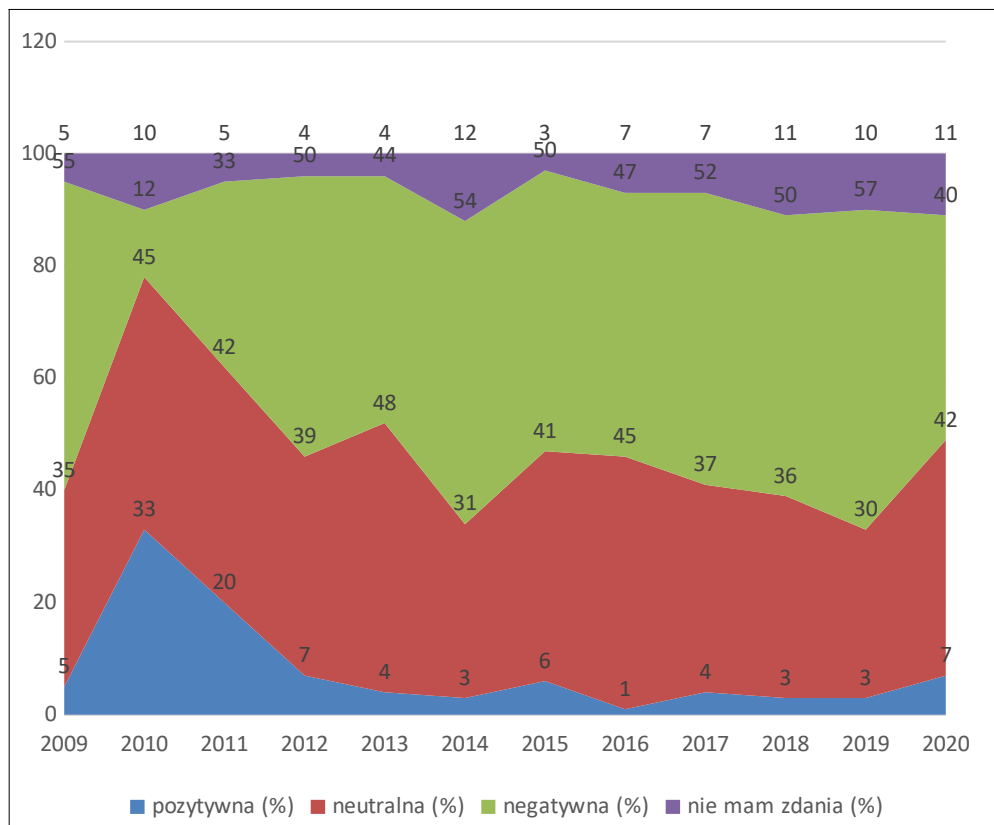

Tablica 6. Oceny rządowej polityki gospodarczej w latach 2009-2020

Rok	Odpowiedzi respondentów (w %):			
	pozytywna	neutralna	negatywna	nie mam zdania
2009	5	35	55	5
2010	33	45	12	10
2011	20	42	33	5
2012	7	39	50	4
2013	4	48	44	4
2014	3	31	54	12
2015	6	41	50	3
2016	1	45	47	7
2017	4	37	52	7
2018	3	36	50	11
2019	3	30	57	10
2020	7	42	40	11

Rysunek 10. Oceny rządowej polityki gospodarczej w latach 2009-2020

	pozytywna (%)	neutralna (%)	negatywna (%)	nie mam zdania (%)
2009	5	35	55	5
2010	33	45	12	10
2011	20	42	33	5
2012	7	39	50	4
2013	4	48	44	4
2014	3	31	54	12
2015	6	41	50	3
2016	1	45	47	7
2017	4	37	52	7
2018	3	36	50	11
2019	3	30	57	10
2020	7	42	40	11

Przedmiotem pytania nr 18 była komunikacja rządu z instytucjami z sektora przedsiębiorstw. Pozytywnie oceniło ją zaledwie 5% respondentów, co oznacza spadek w porównaniu do roku poprzedniego (o 4 pp.). Udział negatywnych ocen wzrósł o 4 pp. do 49%.

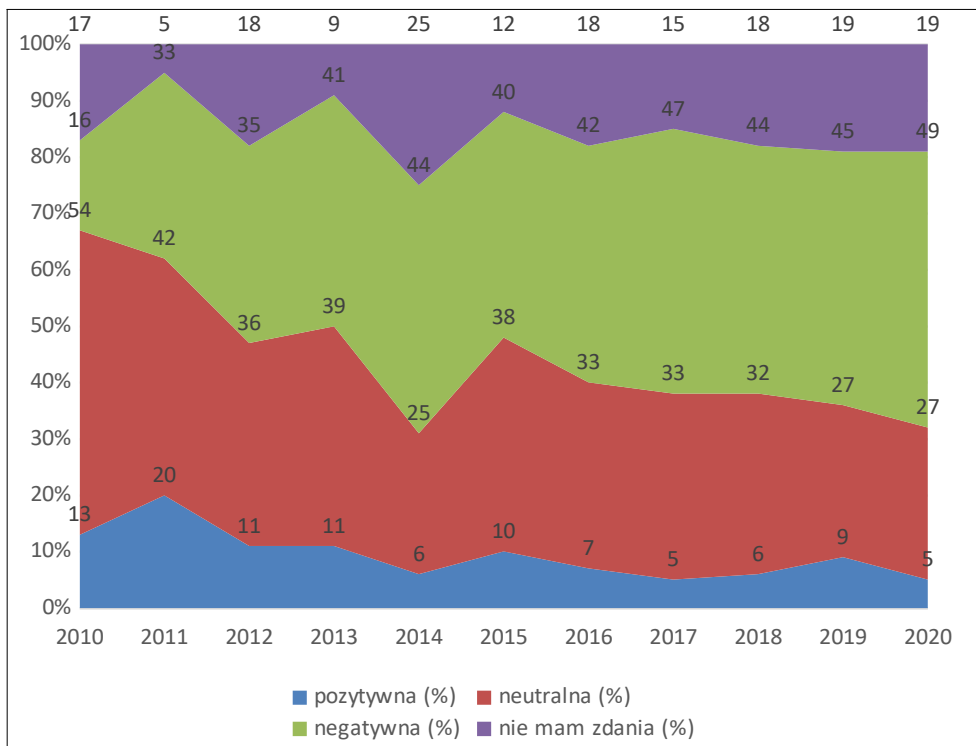
Przeгляд ocen komunikacji z przedsiębiorstwami w latach 2010-2020 przedstawia rysunek 11, który stanowi graficzny obraz danych z tabeli 7. W okresie od roku 2015 udział pozytywnych odpowiedzi wykazywał łagodnie spadający trend, a jednocześnie udział negatywnych odpowiedzi umiarkowanie rósł.

Tablica 7. Ocena komunikacji rządu z instytucjami sektora przedsiębiorstw w latach 2010-2020

Rok	Udział odpowiedzi (w %):			
	pozytywna	neutralna	negatywna	nie mam zdania
2010	13	54	16	17
2011	20	42	33	5
2012	11	36	35	18
2013	11	39	41	9
2014	6	25	44	25
2015	10	38	40	12
2016	7	33	42	18
2017	5	33	47	15
2018	6	32	44	18
2019	9	27	45	19
2020	5	27	49	19

Rysunek 11. Ocena komunikacji rządu z instytucjami sektora przedsiębiorstw w latach 2010-2020

	pozytywna (%)	neutralna (%)	negatywna (%)	nie mam zdania (%)
2010	13	54	16	17
2011	20	42	33	5
2012	11	36	35	18
2013	11	39	41	9
2014	6	25	44	25
2015	10	38	40	12
2016	7	33	42	18
2017	5	33	47	15
2018	6	32	44	18
2019	9	27	45	19
2020	5	27	49	19

2.2.3. Wpływ lokalnych i wojewódzkich samorządów na środowisko przedsiębiorczości (pyt. 19)

Celem tego pytania było ustalenie, jak sektor przedsiębiorczości ocenia wpływ lokalnych i wojewódzkich samorządów na swoje środowisko. Pozytywnie został oceniony ten wpływ tylko przez 5% respondentów, negatywnie przez 22%, a neutralnie przez 51%. W roku 2019 oceny te były nieco bardziej pozytywne, ponieważ współpraca z samorządami była oceniona pozytywnie przez 7% badanych, a negatywny pogląd miało 19%. W roku 2020, w przeciwieństwie do roku 2019 oceny polityki gospodarczej rządu i samorządów zbliżyły się do siebie.

Wstępne wnioski:

1. Oceny polityki gospodarczej rządu w roku 2020 w porównaniu z rokiem 2019 okazały się nieco bardziej pozytywne, udział ocen pozytywnych zwiększył się o 4 punkty procentowe, a zmniejszył się udział negatywnych o 17 pp. Z długookresowego punktu widzenia widoczne są najlepsze wyniki od roku 2012.
2. W ocenie komunikacja rządu z organizacjami z sektora przedsiębiorstw w roku 2020 w porównaniu do roku 2019 nastąpiło przesunięcie w kierunku negatywnych ocen, których było nieco więcej. Podobne zjawisko wystąpiło w badaniu w długookresowym trendzie.
3. Oceny wpływu samorządów na środowisko przedsiębiorczości zacierają w tym samym kierunku jak oceny polityki gospodarczej rządu.

2.2.4. Ocena posunięć rządu, które miały być realizowane w kierunku poprawy warunków działalności środowiska przedsiębiorczości, a które nie zostały wdrożone w 2020 roku (pyt. 20)

W tej części badania respondenci (195 odpowiedzi) wymienili te posunięcia rządu, które ich zdaniem rząd miał realizować, ale nie zostały wdrożone. Respondentom przedstawiono 7 dziedzin, w których miały być te posunięcia zastosowane, z możliwością dopisania innych dziedzin przez badanych. Na podstawie zliczenia odpowiedzi została zestawiona hierarchia dziedzin wg ich głosów:

1. Zmniejszenie obciążeń podatkowych i składowych (148 głosów)
2. Ułatwienia administracyjne dla przedsiębiorców (126 głosów)
3. Wsparcie dla inwestycji, badań i innowacji dla podmiotów krajowych i zagranicznych (100 głosów)
4. Obniżenie ceny energii i surowców (91 głosów)
5. Zmiany w kodeksie pracy (73 głosy)
6. Posunięcia na rzecz zwiększenia liczby osób gotowych do podjęcia pracy (46 głosów)
7. Porozumienie rządu ze sferą bankową o odroczeniu spłaty kredytów (18 głosów)
8. Inne (7 głosów) – ochrona rynku i producentów krajowych przed importem z krajów trzecich; kompensacja kosztów dla firm z wysokim zużyciem energii elektrycznej; kompensacja w dziedzinie turystyki po ogłoszeniu stanu klęski żywiołowej; usunięcie nieprzemysłanych obowiązków administracyjnych; uproszczenie korzystania ze środków unijnych

2.2.5. Ocena posunięć rządu w roku 2019, które najbardziej pogorszyły warunki funkcjonowania środowiska przedsiębiorstw (pyt. 21)

Celem tego pytania (177 odpowiedzi) było poznanie opinii respondentów na posunięcia rządu, które najbardziej pogorszyły środowisko działalności przedsiębiorstw. Aby poznać te poglądy, tak jak w poprzednim pytaniu, badani dostali schemat 6 określonych dziedzin, z których mogli wybierać najbardziej w ich ocenie pogarszające warunki funkcjonowania.

1. Utrudnienia administracyjne dla przedsiębiorstw (70 głosów)
2. Selektywne wsparcie inwestycji, badań i innowacji dla podmiotów krajowych i zagranicznych (68 głosów)
3. Zwiększenie obciążeń podatkowych i składek (66 głosów)
4. Zwiększenie cen energii i surowców (51 głosów)
5. Zmiany w kodeksie pracy (48 głosów)
6. Posunięcia utrudniające pozyskiwanie zagranicznej siły roboczej (31 głosów)
7. Inne (24 głosy) – niedostateczna pomoc w czasie pandemii; posunięcia związane z pandemią; niefunkcjonalność niektórych ministerstw; wzrost minimalnej płacy; obowiązek wdrożenia celów i zarządzeń UE w dziedzinie ochrony środowiska; niefunkcjonowanie programów wspierania zatrudnienia; zwiększenie regulacji

Wstępne wnioski:

1. Z hierarchii posunięć, które nie zostały wdrożone widać, że są to problemy odczuwalne już długookresowo.
2. Za najbardziej pogarszające w roku 2020 działania, które zostały podjęte sektor przedsiębiorstw uważa te, które są już znane od dłuższego czasu. Do tego doszły specyficzne, wywołane pandemią COVID-19.

2.2.6. Ryzyka związane z działalnością przedsiębiorstw (pytanie 22)

To pytanie jest corocznie podstawową częścią badania. Odpowiedzi na nie (195 odpowiedzi) pozwalają zidentyfikować najważniejsze ryzyka z punktu widzenia respondentów dla działalności przedsiębiorstw. Ankieta zawiera 16 wyszczególnionych ryzyk z możliwością ich uzupełnienia o takie, które w pytaniu nie były wymienione. We wszystkich

przypadkach badani mogli wyrazić swoją opinię poprzez trójstopniową ocenę ich znaczenia, określając je jako: *wysokie/ średnie/ bez znaczenia*. W kilku przypadkach respondenci nie wybrali ani jednej możliwości z wymienionych wstępnie. Liczba ocen poszczególnych ryzyk wahała się między 178 a 195. Na podstawie analizy wszystkich wskazań uzyskano hierarchię ryzyka pokazującą, które z nich respondenci ocenili jako szczególnie wysokie. Wyniki tej analizy zostały przedstawione w tablicy 8.

Tablica 8. Hierarchia wybranych ryzyk w działalności przedsiębiorstw w roku 2020				
Liczba porządkowa w hierarchii czynników ryzykotwórczych	Nazwa ryzyka	Udział odpowiedzi wg stopnia ważności (w %)		
		Wysoki	Średni	Nie ma wpływu
1	Wysokie obciążenie podatkami i składkami	136	51	5
2	Spadek popytu zagranicznego jako konsekwencja kryzysu	134	27	27
3	Niski stopień przestrzegania prawa	123	59	13
4	Klientelizm i korupcja przy zamówieniach publicznych	116	46	24
5	Spadek popytu krajowego	110	71	10
6	Brak wykwalifikowanych pracowników	99	70	21
7	Tolerancja administracji państwowej wobec naruszania ustaw	90	68	24
8	Wzrost kosztów wejścia na rynek, zwłaszcza ceny energii	75	102	11
9	Niedostateczna ochrona rynku wewnętrznego	75	75	34
10	Nieelastyczne i biurokratyczne podejście instytucji unii europejskiej	65	80	38
11	Postulaty unii europejskiej w zakresie	59	97	30

	legislatywy			
12	Polityka związków zawodowych	45	100	39
13	Kurs euro wobec dolara i innych walut	31	95	56
14	Wysokie stopy procentowe	29	93	57
15	Działanie instytucji ochraniających przedsiębiorców	25	113	43
16	Niepokoje społeczne	21	82	75

Za największe ryzyko w działalności przedsiębiorstw uznano wysokie obciążenia podatkowe i składowe (136 wskazań), 5. respondentów oceniło ten problem jako niemający wpływu na ich działalność. Przy ustalaniu drugiego w kolejności ryzyka przejawia się wpływ pandemii COVID-19 - 134 respondentów uznało za drugie w hierarchii ryzyko spadek zagranicznego popytu z powodu kryzysu związanego z pandemią, który w 2019 był oceniany dopiero na 5 miejscu. Natomiast niski poziom przestrzegania prawa został uznany przez 123 respondentów jako wysoki stopień ryzyka i znalazł się na 3 miejscu, w roku 2019 to ryzyko było na miejscu drugim. Podobnie jak w roku 2019 ryzykiem z najniższym wpływem na działalność gospodarczą były niepokoje społeczne, ale wśród respondentów znalazło się 21 wskazań z oceną tych niepokojów jako wysokie ryzyko dla ich działalności. Bez wpływu na działalność uznało je 75 respondentów.

Tablica 9, w której przedstawiono porównanie, umożliwia identyfikację występujących trendów w tym zakresie w latach 2011 do 2020. W powyższej tabeli przedstawiono 9 ryzyk, które respondenci w tym okresie uznali za najwyższe.

Poszczególne ryzyka zostały uszeregowane od najniższego do najwyższego. Z przedstawionych danych za ostatnie 10 lat za największe ryzyko przedsiębiorczości zostały uznane wysokie obciążenia podatkowe i składowe. Jest to niezmienna ocena od 2012 roku. Za drugie największe ryzyko respondenci uznali niski poziom przestrzegania prawa, a za trzeci klientelizm i korupcję przy zamówieniach publicznych. W ostatniej kolumnie tej tabeli zostały zawarte poszczególne ryzyka wg miejsca w hierarchii w ciągu ostatnich trzech lat. W tych miejscu w ciągu ostatnich 10 lat doszło do zmiany tylko w przypadku „niedostatku wystarczającej ilości siły roboczej”, który w tym trzyletnim okresie został uznany za większe ryzyko niż klientelizm i korupcja przy zamówieniach publicznych, ta pozycja w 10-letnim okresie znalazła się na 3 miejscu. To ryzyko znalazło się więc w 3-letnim horyzoncie w ścisłej czołówce.

Tablica 9. Hierarchia wybranych ryzyk w działalności przedsiębiorstw w latach 2010 - 2020

Nazwa ryzyka	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Liczba odniesień 2010-2020	Liczba odniesień 2018-2020
Wysokie obciążenie podatkami i składkami	4	5	1	1	1	1	1	1	1	1	1	18	3
Niski stopień przestrzegania prawa	2	2	2	2	2	2	2	3	4	2	3	26	9
Klientelizm i korupcja przy zamówieniach publicznych	3	1	5	3	3	4	3	5	3	6	4	40	13
Spadek popytu zagranicznego jako konsekwencja kryzysu	6	3	3	7	5	3	5	4	5	5	2	48	12
Spadek popytu krajowego	10	7	4	5	7	5	6	8	7	7	5	71	19
Wzrost kosztów wejścia na rynek, zwłaszcza ceny energii	7	5	6	6	8	7	8	6	6	4	8	71	18
Brak wykwalifikowanych pracowników	13	8	9	10	9	8	4	2	2	3	6	74	11
Wysokie stopy procentowe	12	11	12	12	14	16	12	13	14	13	14	143	41
Polityka związków zawodowych	15	14	13	14	12	14	14	12	12	12	12	144	36

Wnioski:

1. Jako największe ryzyko w działalności przedsiębiorstw zostały uznane w roku 2020, tak jak w poprzednich latach, wysokie obciążenia podatkowe i składkowe, na 2 miejscu pojawił się spadek zagranicznego popytu spowodowany kryzysem związanym z pandemią, a za nimi znalazł się niski poziom przestrzegania prawa.
2. W perspektywie ostatnich 10 lat uznano podobnie - wysokie obciążenia podatkowe i składkowe na pierwszym miejscu, a na kolejnych niski poziom przestrzegania prawa oraz klientelizm i korupcja.

2.3. Unia Europejska i przedsiębiorczość (pytania 23-28)

Analogicznie jak w roku 2019 w ankiecie pozostało tylko 6 pytań dotyczących problematyki Unii Europejskiej. Pierwsze dwa pytania (23 i 24) dotyczyły korzystania ze środków UE i transparentności tego procesu, natomiast pytania od 25 do 28 miały na celu ustalenie stanowiska respondentów w kwestii członkostwa Słowacji w UE oraz oceny sposobu jej funkcjonowania w aktualnych warunkach.

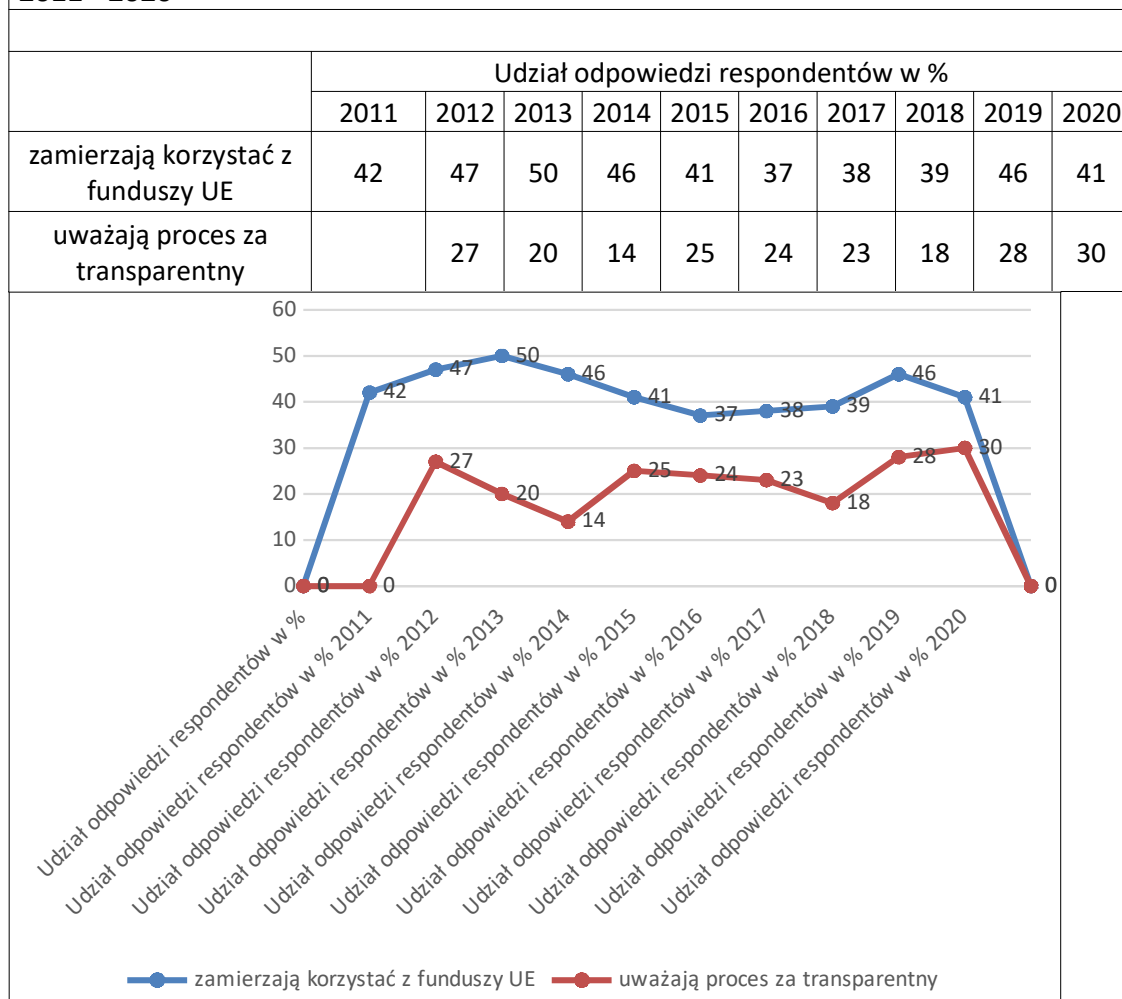
Korzystanie ze środków Unii Europejskiej jest często traktowane jako jedna z możliwości finansowania działalności przedsiębiorstw, ale jednocześnie równie często jest przedmiotem krytyki ze strony firm. Pytanie 23 (195 odpowiedzi) dotyczyło zainteresowania respondentów środkami unijnymi. Odpowiedzi sformułowane jako: *tak/nie* zostały przedstawione w tabelicy 10. Według uzyskanych odpowiedzi zainteresowanych środkami z UE jest 41% respondentów, czyli 5 pp. mniej niż w roku 2019. Z długookresowego punktu widzenia można stwierdzić, że pożądanie i korzystanie ze środków unijnych kształtuje się na umiarkowanym poziomie. Potwierdzają to dane uzyskane w latach 2011-2020 zawarte w pierwszym wierszu tabelicy 10, w którym są przedstawione procentowe udziały pozytywnych odpowiedzi na to pytanie. Dane z tej tabelicy zostały graficznie przedstawione na rysunku 12.

Tablica 10. Opinie dotyczące korzystania ze środków finansowych UE w latach 2011-2020

Pytania	Udział odpowiedzi w %																			
	2011		2012		2013		2014		2015		2016		2017		2018		2019		2020	
	tak	nie	tak	nie	tak	nie	tak	nie	tak	nie	tak	nie	tak	nie	tak	nie	tak	nie	tak	nie
Czy Państwa firma w kolejnym okresie będzie wykorzystywać fundusze strukturalne UE?	42	58	47	53	50	50	46	54	41	59	37	63	38	62	39	61	46	54	41	59
Czy zakładają Państwo, iż cały proces wykorzystania funduszy unijnych będzie przejrzysty?	n	n	27	73	20	80	14	86	25	75	24	76	23	77	18	82	28	72	30	70

Przedmiotem pytania 24 (195 odpowiedzi) była ocena przejrzystości korzystania ze środków UE. Respondenci mieli możliwość wyboru między 2 odpowiedziami - *tak/nie*. Całość procedury postępowania w procesie korzystania z funduszy europejskich oceniło pozytywnie, uznając je za transparentne i przejrzyste tylko 30% badanych, czyli 2 pp. więcej niż w roku 2019. Podobnie jak w poprzednim pytaniu udziały pozytywnych odpowiedzi w okresie 2011-2020 zostały przedstawione w drugim wierszu tablicy 10, a graficznie na rysunku 12.

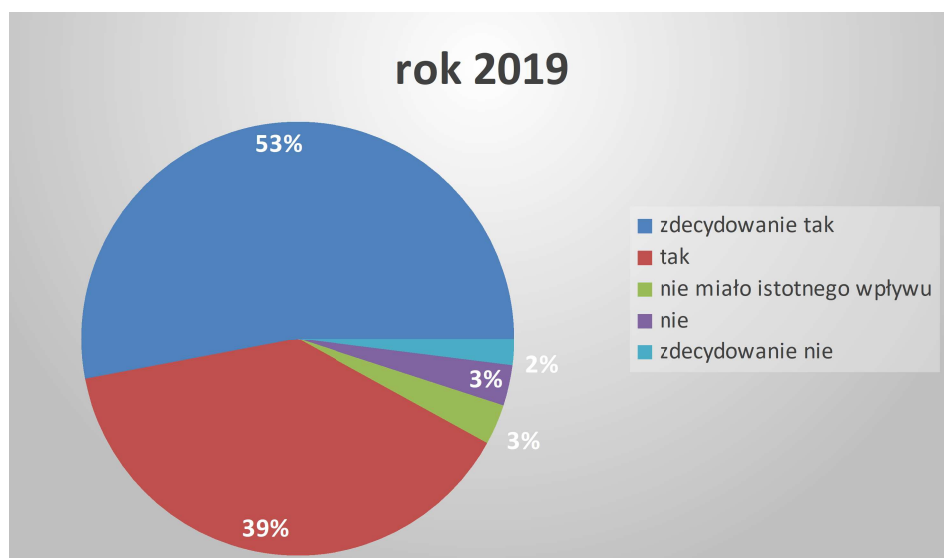
Rysunek 12. Opinie dotyczące korzystania ze środków finansowych UE w latach 2011 - 2020

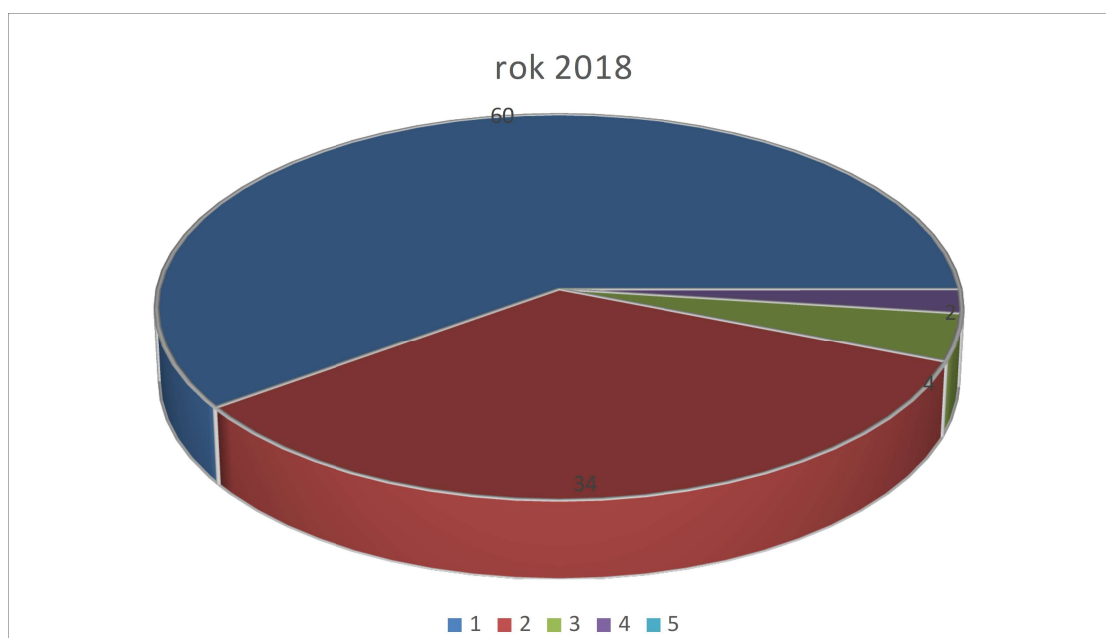
Pytanie 25 (196 odpowiedzi) umożliwia zapoznanie się z poglądem reprezentantów środowiska przedsiębiorczości na wstąpienie Słowacji do UE. Uczestnicy badania odpowiadając na to pytanie uznają członkostwo w Unii za pozytywne. Badani mogli wybrać jedną z 5 odpowiedzi - *zdecydowanie tak, tak, nie ma istotnego znaczenia, nie, zdecydowanie nie*. Jednoznacznie pozytywną ocenę wstąpienia do Unii wyraziło 62% respondentów, natomiast odpowiedź tak wybrało 26%. Z tych odpowiedzi wynika, że 88% uczestników badania ocenia wstąpienie do Unii pozytywnie. W roku 2019 w taki sposób odpowiedziało 92% respondentów, negatywnie wstąpienie do Unii oceniło 4,6% respondentów, natomiast zdecydowanie negatywnie nie wypowiedział się ani jeden uczestnik badania. Udział poszczególnych odpowiedzi oceniających słowackie członkostwo w UE w latach 2019-2020 został przedstawiony na rysunku 13. W tabelicy 11 są zawarte dane o ocenie wstąpienia Słowacji do Unii w okresie 2015-2020. Pozytywne oceny członkostwa w wymienionym okresie oscylowały wokół 90%.

Rysunek 13. Oceny wejścia Republiki Słowackiej do Unii Europejskiej w roku 2019 i 2020

udział odpowiedzi respondentów w %	zdecydowanie tak	tak	nie miało istotnego wpływu	nie	zdecydowanie nie
rok 2019	53	39	3	3	2

udział odpowiedzi respondentów w %	zdecydowanie tak	tak	nie miało istotnego wpływu	nie	zdecydowanie nie
rok 2020	62	26	7	5	0

Tablica 11. Ocena wejścia Republiki Słowackiej do Unii Europejskiej w latach 2015-2020

Udział odpowiedzi (w %)	Zdecydowanie tak	Tak	Nie miało istotnego wpływu	Nie	Zdecydowanie nie
rok 2015	53	33	8	4	2
rok 2016	52	31	14	2	1
rok 2017	53	31	12	4	0
rok 2018	60	34	4	2	0
rok 2019	53	39	3	3	2
rok 2020	62	26	7	5	0

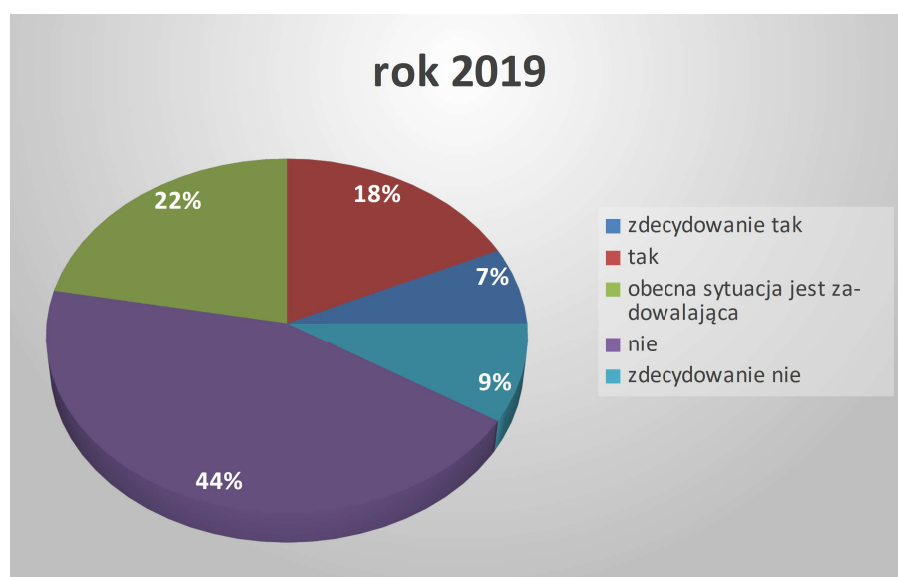
W okresie, kiedy członkowie UE dyskutują o przyszłym jej kształcie i tempie zmian w kompetencjach, interesujące są odpowiedzi na pytanie 26 (197 odpowiedzi) o potencjalnym przesunięciu większej części kompetencji na rzecz organów unijnych. Dotyczy to kompetencji, które mają wpływ na działalność przedsiębiorstw. Respondenci mogli odpowiedzieć na pytanie, czy zgadzają się z przesunięciem części kompetencji do Brukseli. Odpowiadając na to pytanie respondenci mogli wybrać jedną z 5 odpowiedzi – *zdecydowanie tak, tak, obecny stan jest zadowalający, nie, zdecydowanie nie*. Odpowiedź zdecydowanie tak wybrało 6%, tak 17%, a więc 23% wyraziło opinię pozytywną (w 2019 takich odpowiedzi było 25%), natomiast nie zgadza się na przesunięcie kompetencji 49% badanych (mniej niż w 2019 roku, kiedy opinię taką wyraziło 53% badanych). Na rysunku 14 zostały graficznie przedstawione odpowiedzi na to pytanie razem z odpowiedziami z roku 2019. Tablica 12 przedstawia odpowiedzi od roku 2015 do 2020.

Tablica 12. Ocena przekazania części kompetencji do Unii Europejskiej w latach 2015-2020

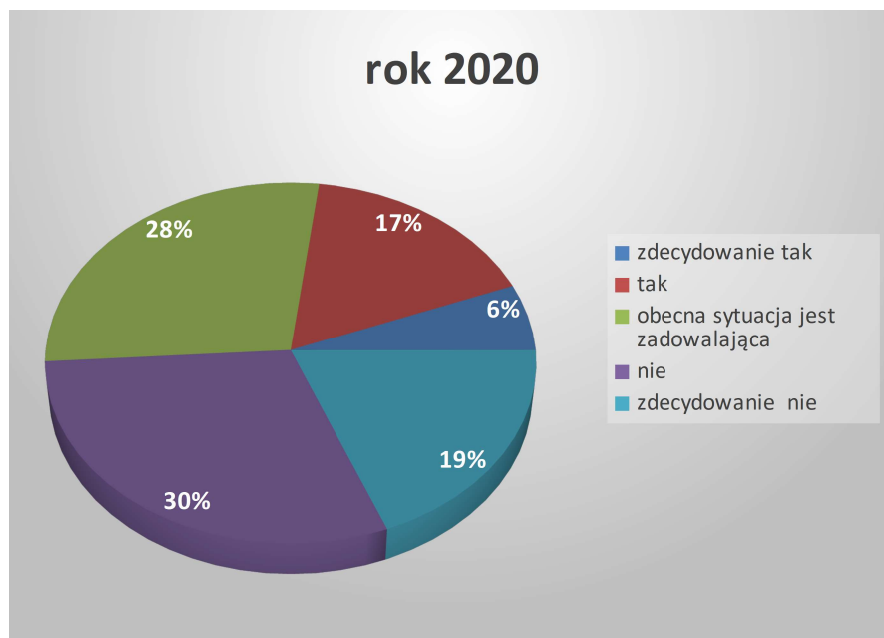
Udział odpowiedzi (w %)	Zdecydowanie tak	Tak	Obecna sytuacja jest zadowalająca	Nie	Zdecydowanie nie
rok 2015	4	15	25	41	15
rok 2016	2	22	19	44	13
rok 2017	3	17	27	38	15
rok 2018	5	23	31	32	9
rok 2019	7	18	22	44	9
rok 2020	6	17	28	30	19

Rysunek 14. Ocena przekazania części kompetencji do Unii Europejskiej w roku 2019 i 2020

udział odpowiedzi respondentów w %	zdecydowanie tak	tak	obecna sytuacja jest zadowalająca	nie	zdecydowanie nie
rok 2019	7	18	22	44	9

udział odpowiedzi respondentów w %	zdecydowanie tak	tak	obecna sytuacja jest zadowalająca	nie	zdecydowanie nie
rok 2020	6	17	28	30	19

W pytaniu 27 (197 odpowiedzi) respondenci mogli wyrazić swój pogląd na aktualnie obowiązujący mechanizm podejmowania decyzji w UE z punktu widzenia interesów Słowacji. Na to pytanie można było odpowiedzieć w trojaki sposób – *tak, nie, nie mam zdania*. Z obecnym stanem zgadza się 22%, a nie zgadza się 35% badanych. W porównaniu z rokiem 2019 zwiększył się udział preferujących stan obecny o 4 pp., a jednocześnie zmniejszył się udział negatywnych ocen o 13 pp. Wyniki za rok 2020 są zbliżone do wyników z roku 2018.

Celem pytania 28 (197 odpowiedzi) było ustalenie, czy respondenci uważają za właściwe forsowanie polityki związanej z ochroną środowiska w polityce gospodarczej Unii tak, żeby stała się ona obowiązującą legislacją unijną. Przy odpowiedzi badani mieli możliwość wyboru jednej z trzech odpowiedzi – *tak, nie, nie mam zdania*. Zgadzało się z wdrożeniem ekologicznego podejścia 60%, a nie zgadzało się 24% badanych. Te wyniki potwierdzają postęp w podejściu do postulatów ekologicznych, świadczy o tym w dużej mierze fakt, iż w roku 2019 zgadzało się z takim podejściem 48%, a nie zgadzało się 30% badanych.

Wstępne wnioski

1. Zaufanie co do transparentności procesu wykorzystania środków unijnych wyraziło 30% badanych, więcej niż w roku 2019. Trzydziestoprocentowy udział odpowiedzi uznających poprawność procedur korzystania z funduszy jest największy od roku 2009.
2. Członkostwo w UE jest w długim okresie oceniane pozytywnie, w ten sposób oceniło je 88% respondentów. Zdecydowanie negatywnie nie wypowiedział się ani jeden z respondentów.
3. Ewentualne większe przesunięcie kompetencji do organów unijnych pozytywnie oceniło tylko 23% respondentów, a nie zgodziło się z tym 49%. W porównaniu z 2019 rokiem udział niezgadających się z przesunięciem kompetencji zmniejszył się o 4 pp., umiarkowanie zmniejszył się też udział ocen pozytywnych.
4. Z aktualnym stanem podejmowania decyzji w UE zgodziło się 22% respondentów (4 pp. więcej niż w roku 2019), a nie zgodziło się 35%, czyli 13 pp. mniej aniżeli w poprzednim badaniu. Wyrażenie zgody na włączenie polityki ekologicznej do legislatywy Unii Europejskiej wyraziło 60% respondentów, czyli 12 pp. więcej niż w roku 2019. Widać więc wyraźnie, iż zmienia się podejście do ochrony środowiska i rośnie zrozumienie konieczności podejmowania odpowiednich decyzji ekologicznych.

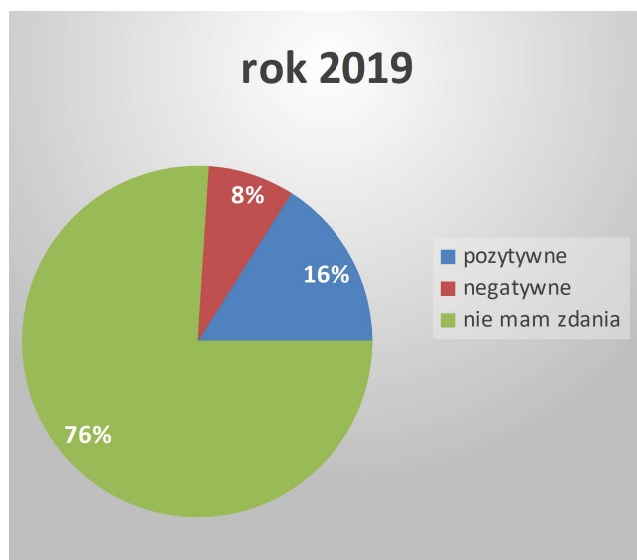
2.4. Problematyka rynku pracy

Do badania w roku 2020, tak jak poprzednio, zostały włączone trzy pytania, które koncentrowały się na warunkach korzystania z zagranicznej siły roboczej. Na pytanie 29 i 30 wypowiedzieli się wszyscy uczestnicy.

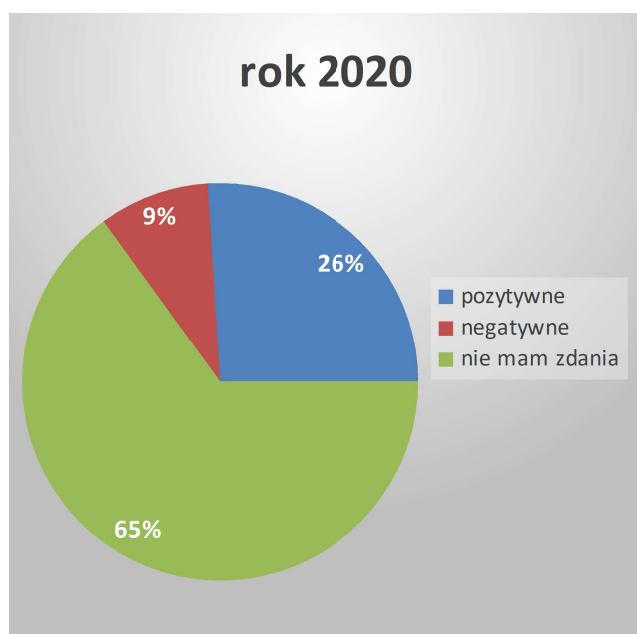
Pierwsze pytanie (29) dotyczyło doświadczeń w zatrudnianiu pracowników zagranicznych i pośrednio tych, którzy prawdopodobnie korzystali albo poważnie rozważali zatrudnienie zagranicznych pracowników. Uczestnicy badania mieli możliwość wyboru spośród trzech odpowiedzi – *pozytywnie*, *negatywnie*, *nie mam zdania*. Pozytywne doświadczenia wyraziło 26% badanych, jest to wyraźnie więcej niż w latach 2018-2019 (15%-16%). Udział uczestników z negatywnymi doświadczeniami ukształtował się na poziomie 9% i był zbliżony do poprzedniego badania (8%). Z uzyskanych odpowiedzi można pośrednio wyprowadzić wniosek, że z zagranicznych pracowników korzystało 35% respondentów, a pozostały udział nie zatrudniał zagranicznych pracowników lub zatrudniał w minimalnej mierze (rysunek 15).

Rysunek 15. Opinie na temat korzystania z zagranicznej siły roboczej w 2019 i 2020 roku

udział odpowiedzi respondentów (w %)	pozytywne	negatywne	nie mam zdania
rok 2019	16	8	76

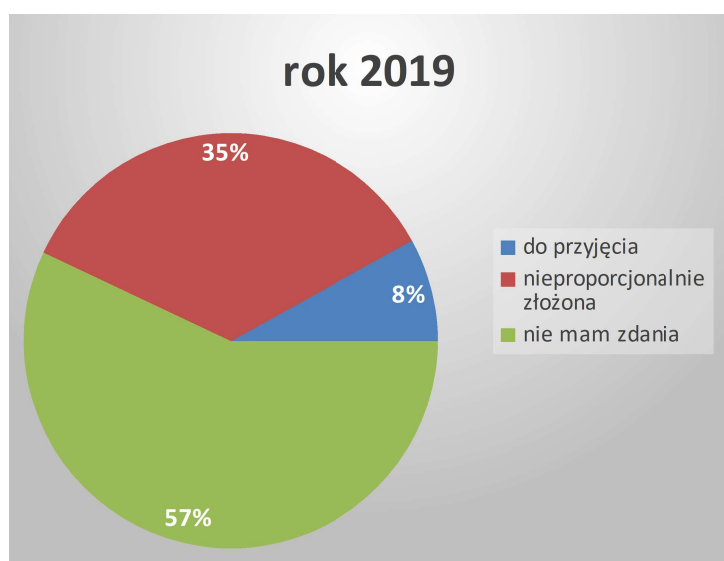
udział odpowiedzi respondentów (w %)	pozytywne	negatywne	nie mam zdania
rok 2020	26	9	65

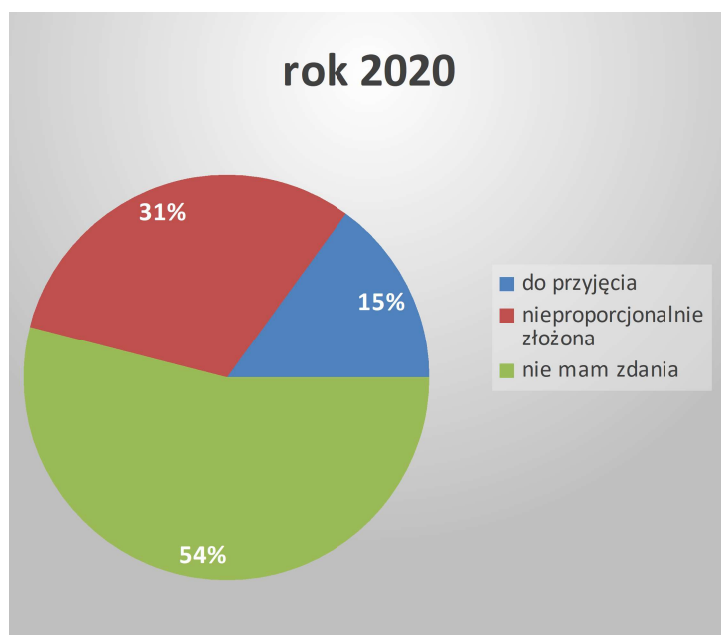
Celem pytania 30 (196 odpowiedzi) było poznanie opinii na temat obciążeń i wymogów administracyjnych związanych z pozyskaniem zagranicznych wykwalifikowanych pracowników. Respondenci mogli również tym razem wybrać jedną z trzech możliwości – czy uważają tę procedurę za *nadzwyczaj skomplikowaną*, *procedura jest akceptowalna*, *nie mają zdania*. 31% uczestników badania uznało wymogi administracyjne za zbyt skomplikowane, 15% sądzi, iż są one akceptowalne, natomiast 54% nie ma zdania. W porównaniu z wynikami z 2018 i 2019 roku udział odpowiedzi uznających procedurę jako zbyt skomplikowaną zmniejszył się od 50% w roku 2018 i 35% w roku 2019 do 31% w obecnym badaniu. Natomiast udział respondentów akceptujących procedurę pozyskania zagranicznych pracowników wzrósł w tym czasie z 8% do 15%. Podobnie jak w poprzednim pytaniu z odpowiedzi nie mających zdania można wnioskować, iż około połowa badanych firm nie zatrudnia zagranicznych pracowników lub nie zatrudniała ich do tej pory.

Rysunek 16. Opinie na temat złożoności administracyjnej pozyskiwania zagranicznej siły roboczej w 2019 i 2020 roku

udział odpowiedzi respondentów (w %)	do przyjęcia	nieproporcjonalnie złożona	nie mam zdania
rok 2019	8	35	57

udział odpowiedzi respondentów (w %)	do przyjęcia	nieproporcjonalnie złożona	nie mam zdania
rok 2020	15	31	54

Przedmiotem pytania 31 (197 odpowiedzi) było poznanie opinii na temat podejścia do wieloletnich bezrobotnych w celu ich aktywizacji na rynku pracy. Podobnie jak w badaniu w 2019 roku wyraźna większość respondentów odpowiedziała (71%), że potrzebna jest aktywizacja bezrobotnych, a tylko 4% stwierdziło, że zmiana obecnego podejścia nie jest potrzebna i zapewne dlatego w dłuższym okresie te odpowiedzi pozostają bez zmiany.

Wstępne wnioski:

1. W roku 2020 w porównaniu z poprzednim rokiem wyraźnie zwiększył się udział odpowiedzi respondentów pozytywnie oceniających doświadczenia z zatrudnianiem pracowników zagranicznych. Udział takich odpowiedzi pozostaje na tym samym poziomie w ciągu ostatnich trzech lat. Prawie 65% uczestników badania stwierdziło, że z pracownikami spoza kraju nie mają doświadczeń i na tej podstawie można zakładać, że tak znaczna część firm nie zatrudniała pracowników zagranicznych.
2. Udział respondentów, którzy uznają procedury związane z pozyskaniem zagranicznych pracowników za zbyt administracyjnie skomplikowane spadł z 50% w roku 2018 do 31%

w roku 2020, przy czym jednocześnie zwiększył się udział odpowiedzi uznających tę procedurę za akceptowalną z 8% w 2018 i 2019 roku do 15% w roku 2020.

3. Poparcie dla zmiany podejścia do długookresowo bezrobotnych w celu ich aktywizacji na rynku pracy wahało się w długim okresie i podskoczyło do 70% w roku 2020.

Badanie uzupełniające

Wpływ rozporządzeń związanych z zatrzymaniem pandemii

Wpływ ogólnoswiatowej pandemii COVID-19 na gospodarkę światową nie ominął również Słowacji. Ze względu na otwartość słowackiej gospodarki i powiązanie przemysłu z gospodarkami Unii Europejskiej, mimo stosunkowo łagodniejszego przebiegu pandemii, na Słowacji doszło do wyraźnego zmniejszenia PKB. Z tego powodu aktualne badanie zostało uzupełnione o pytania dotyczące wpływu pandemii na wyniki ekonomiczne w roku 2020.

Celem pytania 1 było poznanie wpływu pandemii na działalność gospodarczą firm respondentów w pierwszym półroczu 2020 roku w porównaniu z takim samym okresem roku poprzedniego. Uczestnicy badania mogli określić swoje wyniki w czworaki sposób – wzrost albo osiągnięcie takiego samego poziomu, spadek od 0 do 4,9%, spadek o 5-10%, spadek większy niż 10%.

W swoich odpowiedziach respondenci wskazali następujące wyniki:

- 22% osiągnięcie wyższych lub podobnych rezultatów jak w 2019 roku
- 14% spadek w paśmie 0-4,9%
- 15% spadek w paśmie 5-10%
- **49% spadek wyższy niż 10%**

Uogólniając można stwierdzić, iż te dane odzwierciedlają kształtowanie się wskaźników PKB na Słowacji.

Pytanie 2 jest podobne do poprzedniego, ale dotyczy drugiego półrocza 2020 roku w porównaniu z pierwszym półroczem tego samego roku.

- 26% osiągnięcie wyższych lub podobnych rezultatów jak w 2019 roku
- 14% spadek w paśmie 0-4,9%
- 17% spadek w paśmie 5-10%
- **33% spadek wyższy niż 10%**

Odpowiedzi respondentów wskazują zaledwie na niewielkie przesunięcie w kierunku bardziej pozytywnych oczekiwań w drugim półroczu w porównaniu do odpowiedzi z poprzedniego pytania.

Przedmiotem pytania 3 było poznanie wpływu pandemii na zatrudnienie w badanych firmach. Odpowiadając respondenci mogli wyrazić ocenę w trojaki sposób:

- a) jaki procent zatrudnionych pracowników został zwolniony do 30 sierpnia 2020 roku
- b) jaki procent pracowników zamierza zwolnić od 1 września do 31 grudnia 2020 roku
- c) ilość pracowników, która nie uległa zmianie

Odpowiadając na pytanie a) najwyższa ilość respondentów (69%) stwierdziła, że nie zwolniła ani jednego pracownika. Natomiast 15% podało zwolnienie w paśmie od 1-9,99%, 8% w paśmie 10-19%, a 8% uczestników badania stwierdziło, że zostało zwolnionych ponad 20% pracowników.

Odpowiadając na pytanie b) 65% respondentów odpowiedziało, iż w ostatnich 4 miesiącach 2020 roku nie zwolniło ani jednego pracownika, 17% oczekuje, że zostanie zwolnionych 1-9,9% pracowników, 5% w paśmie 10-19,9% i 8% w paśmie 20%-50%, 5% respondentów nie wskazało ilości pracowników, którzy będą podlegali zwolnieniu. Wyjątkowo w tym pytaniu była stosunkowo mniejsza ilość odpowiedzi – 126.

Z odpowiedzi na pytanie c) wynika, że u 69% firm wielkość zatrudnienia pracowników nie uległa zmianie.

Pytanie 4 miało na celu poznanie oceny stopnia zadowolenia firm formą i intensywnością pomocy rządu i innych organów państwa podczas pandemii. Respondenci mogli odpowiadać tak lub nie.

- 39% tak

- 61% nie

Wynika z tego, że ponad połowa firm uczestniczących w badaniu wyraziła rozczarowanie z zakresu pomocy, ale jednocześnie dość duża część (39%) wyraziła z tego powodu zadowolenie.

Pytanie 5 dawało obraz, jak respondenci aktywnie występowali o różne formy pomocy państwa dla przedsiębiorstw i jak są z niej zadowoleni. Odpowiadać mogli w następujący sposób:

- a) tak, pomoc uzyskaliśmy w pełnym zakresie
- b) tak, pomoc dostaliśmy tylko częściowo
- c) aktualnie oczekujemy, że pomoc dostaniemy
- d) nie, pomocy nie potrzebujemy
- e) nie, nie spełniamy warunków wymaganych, aby otrzymać pomoc
- f) nie, nie występowaliśmy o pomoc (z podaniem powodów, dla których nie występowaliśmy o pomoc)

Procentowy rozkład odpowiedzi na poszczególne pytania był następujący: a) – 42%, b) 13%, c) 6%. d) 19%, e) 18%, f) 2%. W przypadku odpowiedzi d) respondenci wyrazili opinię, że: 3 razy - każdy powinien sam rozwiązać swoje problemy; w jednym przypadku – nie istniały żadne formy pomocy dla firm, które nie miały poważnych problemów. W odpowiedzi e) jako przyczyny były wskazywane – niespełnione warunki udzielenia pomocy, działalność w oświacie, rozwiązanie problemów poprzez zwolnienia. W odpowiedzi f) jako powód wskazano: w firmie nie wystąpił spadek utargów, nie spełniono warunków w przypadku start upów, skomplikowany schemat pomocy. Przy porównaniu odpowiedzi na pytanie 4 i 5 może wystąpić problem pewnej niezgodności odpowiedzi, gdyż w pytaniu 4 zadowolenie z pomocy rządowej wyraziło tylko 39% respondentów, ale odbiorcami pomocy były również firmy, które w pytaniu 5 wybrały możliwość odpowiedzi a) i b), to znaczy razem 55%. Wyjaśnieniem tego jest prawdopodobnie okoliczność polega na tym, że nawet kiedy firma otrzymała pomoc, nie uznaje jej za dostateczną.

Wstępne wnioski:

1. Prawie połowa uczestników badania – 49% doznała w pierwszym półroczu 2020 roku spadku dochodów w wysokości ponad 10% w porównaniu z takim samym okresem poprzedniego roku. W paśmie spadków między 1% a 9,9% znalazło się 29% firm uczestniczących w badaniu. Natomiast wyższe dochody lub ewentualnie na takim samym poziomie uzyskało 22% respondentów. Takie wyniki są zgodne ze zmniejszeniem się PKB.
2. Odpowiedzi na pytanie o zakładane dochody spółek w drugim półroczu w porównaniu z pierwszym półroczem okazały się nieco bardziej optymistyczne. Spadek dochodów wyższy niż 10% zakładało 43% respondentów, a osiągnięcie wyższych lub takich samych dochodów oczekiwało 26%.
3. Do 30.08.2020 roku aż 69% respondentów nie rozpoczęło zwalniania pracowników, natomiast w 8% firm doszło do zwolnienia ponad 20%. Według otrzymanych odpowiedzi takie same proporcje miały się utrzymać do końca roku, a 65% badanych nie zakładało zwolnień.
4. Odpowiadając na pytanie dotyczące form i zakresu rządowej pomocy w czasie pandemii 61% respondentów stwierdziło, że nie są z niej zadowoleni, a 39% wyraziło zadowolenie.
5. O pomoc rządu skutecznie wnioskowało 42% respondentów otrzymując pomoc w pełnym zakresie. 13% uważa, że otrzymali ją tylko częściowo, a 6% oczekiwało, że tę pomoc otrzyma. Dość duży udział odpowiedzi – 19% wykazał, że firmy pomocy nie żądały i jej nie potrzebują. Nie wnioskowało 18% respondentów, ponieważ nie spełniali warunków

otrzymania pomocy, natomiast 2% nie wnioskowało gdyż pomoc ta nie uwzględniała specyficznych potrzeb start upów.

Wnioski końcowe:

1. Oczekiwania własnych wyników gospodarczych przez przedsiębiorców w roku 2020 były bardziej pesymistyczne niż w roku 2019. We wszystkich wskaźnikach doszło do wyraźnego spadku udziału odpowiedzi przewidujących wzrost, co łączyło się z wyraźnym wzrostem odpowiedzi prognozujących spadek. Aczkolwiek jednoznacznie główną przyczyną spadków ekonomicznych była pandemia COVID-19, to pewne zwolnienie wzrostu gospodarczego było już przewidywane przez respondentów uczestniczących w badaniu w roku 2019.

2. Przewidywane na rok 2021 własne wyniki ekonomiczne wg badania w roku 2020 były bardziej pesymistyczne niż przewidywania w roku 2019 na rok 2020. Jednakże w przewidywaniach na rok 2021 widoczna jest pewna poprawa, gdyż respondenci przewidując wyniki na 2021 wykazali nieznaczny optymizm spodziewając się poprawy wyników.

3. Wśród respondentów aktualnego badania oceniających jakość środowiska przedsiębiorczości tylko 6% firm uznało to środowisko za przyjazne, na tym samym poziomie oceniło je 24%, a 70% uznało to środowisko za nieprzyjazne. Była to najwyższa negatywna ocena od roku 2010. Tak wyraźny wzrost udziału negatywnych ocen można w pewnej mierze przypisać rezultatom wpływu pandemii COVID-19, ale też decyzjom administracyjnym, które ona spowodowała utrudniając przedsiębiorcom funkcjonowanie w nowych pandemicznych warunkach.

4. Oczekiwana poprawa środowiska przedsiębiorczości w roku 2021 wynika z zakładanego osłabienia pandemii. Przyjazne środowisko dla przedsiębiorczości zakłada aż 17% respondentów, 45% zakłada, że pozostanie ono bez zmiany, a 38% przypuszcza, że będzie ono nieprzyjazne.

5. Ocena gospodarczej polityki rządu w roku 2020 w porównaniu do roku 2019 wypadła bardziej pozytywnie, porównując oceny rok do roku widać, iż wzrósł udział pozytywnych odpowiedzi o 4%, a spadł udział negatywnych o 17%. Z długookresowego punktu widzenia te wyniki okazały się najlepsze od roku 2012.

6. Porównanie komunikacji rządu z instytucjami z sektora przedsiębiorstw w roku 2020 wykazało pogorszenie ocen w tym zakresie.

7. Ocena wpływu samorządów na środowisko przedsiębiorczości kształtuje się podobnie jak ocena polityki gospodarczej rządu.
8. Za najbardziej największe obciążenia w roku 2020 przedsiębiorstwa uznały te, które są już znane od lat, natomiast doszły do tego specyficzne problemy wywołane pandemią COVID-19.
9. Jako największe ryzyko dla przedsiębiorczości w roku 2020 uznano także, podobnie jak w poprzednich latach, wysokie obciążenia podatkowe i składkowe. Na drugim miejscu znalazł się spadek zagranicznego popytu, a na kolejnym miejscu ryzyko związane z niskim stopniem przestrzegania prawa. Z długookresowego punktu widzenia za największe obciążenie uznaje się również niezmiennie obciążenia podatkowe i składkowe, za nim niski stopień przestrzegania prawa, a potem klientelizm i korupcję w zamówieniach publicznych.
10. Zaufanie do transparentności przydzielania środków unijnych przejawiało uznaje tylko 30% respondentów, chociaż i tak jest to najwyższy udział od roku 2009.
11. Członkostwo w Unii Europejskiej jest stale w długim okresie oceniane przez przedsiębiorstwa (88% firm) pozytywnie. Jednocześnie żaden z respondentów nie zanegował przystąpienia Słowacji do UE.
12. Ewentualne większe przesunięcie kompetencji w stronę organów unijnych pozytywnie ocenia 23% uczestników badania, a nie zgadza się z tym 49% badanych.
13. Z aktualnym stanem decyzyjnym w UE zgadza się 22% respondentów, a nie zgadza się 35%. Jednocześnie na włączenie problematyki ochrony środowiska do legislatywy UE zgadza się 60% badanych, co świadczy o rosnącym zrozumieniu wagi problemów ekologicznych.
14. W roku 2020 w porównaniu z rokiem poprzednim wyraźnie zwiększył się procent respondentów wyrażających pozytywne doświadczenia z zatrudnianiem pracowników zagranicznych. Prawie 65% uczestników badania zatrudniało tylko pracowników krajowych.
15. Udział respondentów, którzy uważają procedury związane z zatrudnianiem pracowników zagranicznych za zbyt administracyjnie skomplikowane spadł z 50% w 2018 roku do 31% w roku 2020.
16. Poparcie dla zmiany podejścia do wieloletnich bezrobotnych w celu ich aktywizacji na rynku pracy w długim okresie waha się wokół 70%, a w w roku 2020 osiągnęło 77%.
17. Prawie połowa uczestników badania – 49% doznała w pierwszym półroczu 2020 roku spadku dochodów w wysokości ponad 10% w porównaniu z takim samym okresem poprzedniego roku. Natomiast wyższe dochody lub ewentualnie na takim samym poziomie uzyskało 22% respondentów.
18. Odpowiedzi na pytanie o zakładane dochody spółek w drugim półroczu w porównaniu z pierwszym półroczem okazały się nieco bardziej optymistyczne. Spadek dochodów wyższy

niż 10% zakładało 43% respondentów, a osiągnięcia wyższych lub takich samych dochodów oczekiwało 26%.

19. Do 30.08.2020 roku aż 69% respondentów nie rozpoczęło zwalniania pracowników, natomiast w 8% firm doszło do zwolnienia ponad 20%. Według otrzymanych odpowiedzi takie same proporcje miały się utrzymać do końca roku, a 65% badanych nie zakładało zwolnień.

20. Odpowiadając na pytanie dotyczące form i zakresu rządowej pomocy w czasie pandemii, 61% respondentów stwierdziło, że nie są z niej zadowoleni, a 39% wyraziło zadowolenie.

21. O pomoc rządu skutecznie wnioskowało 42% firm biorących udział w badaniu, otrzymując pomoc w pełnym zakresie, 13% uważa, że otrzymali ją tylko częściowo. 6% oczekiwało, że tę pomoc otrzyma. Dość duży udział odpowiedzi – 19% wykazał, że pomocy nie żądano i jej nie potrzebowano.

Lista rysunków

- Rysunek 1   Struktura przedsiębiorstw według liczby zatrudnionych pracowników w 2020 roku
- Rysunek 2   Struktura respondentów uczestniczących w badaniu wg okręgów w roku 2020
- Rysunek 3   Spodziewane (przez respondentów) wskaźniki ekonomiczne w roku 2020
- Rysunek 4   Porównanie preferencji wzrostu wskaźników ekonomicznych respondentów w roku 2019 według badania z 2019 oraz w roku 2020 według badania z 2020
- Rysunek 5   Porównanie preferencji wzrostu wskaźników ekonomicznych respondentów w roku 2020 wg badania z roku 2019 i 2020
- Rysunek 6   Spodziewane (przez respondentów) wskaźniki ekonomiczne w 2021 roku
- Rysunek 7   Porównanie trendów wzrostu współczynników ekonomicznych w roku 2020 (wg badania w roku 2019) i w roku 2021 (wg badania w roku 2020)
- Rysunek 8   Udział oczekiwań wzrostu (%) w latach 2009 - 2021
- Rysunek 9   Postrzeganie środowiska przedsiębiorczości jako przyjazne w latach 2009–2021
- Rysunek 10   Oceny rządowej polityki gospodarczej w latach 2009-2020
- Rysunek 11   Ocena komunikacji rządu z instytucjami sektora przedsiębiorstw w latach 2010-2020
- Rysunek 12   Opinie dotyczące korzystania ze środków finansowych UE w latach 2011–2020
- Rysunek 13   Oceny wejścia Republiki Słowackiej do Unii Europejskiej w roku 2019 i 2020
- Rysunek 14   Ocena przekazania części kompetencji do Unii Europejskiej w roku 2019 i 2020
- Rysunek 15   Opinie na temat korzystania z zagranicznej siły roboczej w 2019 i 2020 roku
- Rysunek 16   Opinie na temat złożoności administracyjnej pozyskiwania zagranicznej siły roboczej w 2019 i 2020 roku

Lista tablic

Tablica 1	Struktura respondentów w latach 2009-2020
Tablica 2	Porównanie trendów wskaźników ekonomicznych w roku 2019 (według badania w roku 2019) i w roku 2020 (według badania w roku 2020)
Tablica 3	Porównanie preferencji wzrostu wskaźników ekonomicznych respondentów w roku 2020 wg badania z roku 2019 i 2020
Tablica 4	Porównanie trendów wskaźników ekonomicznych w roku 2020 (według badania w roku 2019) i w roku 2021 (według badania w roku 2020)
Tablica 5	Oceny uwarunkowań funkcjonowania przedsiębiorstw w latach 2010-2021
Tablica 6	Oceny rządowej polityki gospodarczej w latach 2009-2020
Tablica 7	Ocena komunikacji rządu z instytucjami sektora przedsiębiorstw w latach 2010-2020
Tablica 8	Hierarchia wybranych ryzyk w działalności przedsiębiorstw w roku 2020
Tablica 9	Hierarchia wybranych ryzyk w działalności przedsiębiorstw w latach 2010-2020
Tablica 10	Opinie dotyczące korzystania ze środków finansowych UE w latach 2011-2020
Tablica 11	Ocena wejścia Republiki Słowackiej do Unii Europejskiej w latach 2015-2020
Tablica 12	Ocena przekazania części kompetencji do Unii Europejskiej w latach 2015-2020

Załącznik

ANKIETA BADANIA PRZEDSIĘBIORSTW W LATACH 2020-2021

Sektor, w którym działa przedsiębiorstwo:

- Produkcja
- Transport, handel, usługi itp.

I. Spodziewane wyniki ekonomiczne firmy

Obroty

1. Całkowite obroty w roku 2020 w porównaniu z rokiem 2019:

- Wzrosły
- Pozostały takie same
- Spadły

2. Oczekiwane całkowite obroty w roku 2021:

- Wzrosną
- Pozostaną takie same
- Spadną

Sprzedaż na rynku krajowym

3. Przychody ze sprzedaży na rynku krajowym w 2020 roku w porównaniu z rokiem 2019:

- Wzrosły
- Pozostały takie same
- Spadły

4. Spodziewane przychody ze sprzedaży na rynku krajowym w 2021 roku:

- Wzrosną
- Pozostaną takie same
- Spadną

Wynik gospodarczy po opodatkowaniu

5. Wyniki ekonomiczne po opodatkowaniu w roku 2020 w porównaniu z rokiem 2019:

- Wzrosły
- Pozostały takie same
- Spadły

6. Spodziewany wynik ekonomiczny po opodatkowaniu w roku 2021:

- Wzrośnie
- Pozostanie taki sam
- Spadnie

Eksport

7. Przychody z eksportu w roku 2020 w porównaniu z rokiem 2019:

- Wzrosły
- Pozostały takie same
- Spadły

8. Spodziewane przychody z eksportu w roku 2021:

- Wzrosną
- Pozostaną takie same
- Spadną

Pracownicy

9. Ilość pracowników w roku 2020 w porównaniu z rokiem 2019:

- Wzrosła
- Pozostała taka sama
- Spadła

10. Oczekiwana ilość pracowników w roku 2021:

- Wzrośnie
- Pozostanie taka sama
- Spadnie

Średnia płaca

11. Średnia nominalna płaca w roku 2020 w porównaniu z rokiem 2019:

- Wzrosła
- Pozostała taka sama
- Spadła

12. Spodziewana w roku 2021 średnia nominalna płaca:

- Wzrośnie
- Pozostanie taka sama
- Spadnie

Inwestycje

13. Poziom inwestycji w roku 2020 w porównaniu z rokiem 2019:

- Wzrósł
- Pozostał taki sam
- Spadł

14. Oczekiwany w roku 2021 poziom inwestycji:

- Wzrośnie
- Pozostanie taki sam
- Spadnie

II. Ocena uwarunkowań przedsiębiorczości

Środowisko przedsiębiorczości

15. Makroekonomiczne uwarunkowania przedsiębiorczości w roku 2020 w porównaniu z rokiem 2019 są:

- Przyjazne
- Niezmienione
- Nieprzyjazne

16. Spodziewane w roku 2021 makroekonomiczne uwarunkowania przedsiębiorczości będą:

- Przyjazne
- Niezmienione
- Nieprzyjazne

Polityka gospodarcza państwa

17. Jak oceniacie politykę gospodarczą rządu?

- Pozytywnie
- Neutralnie
- Negatywnie
- Nie mam zdania

18. Jak oceniacie komunikację rządu z instytucjami sektora przedsiębiorstw?

Pozytywnie	( )
Neutralnie	( )
Negatywnie	( )
Nie mam zdania	( )

19. Jak oceniacie wpływ samorządów lokalnych (gminnych i miejskich) oraz wojewódzkich na środowisko przedsiębiorczości?

Pozytywnie	1	( )
Neutralnie	2	( )
Negatywnie	3	( )
Nie mam zdania	4	( )

20. Które posunięcia rządu, z punktu widzenia Waszej firmy, mogłyby przyczynić się do poprawy uwarunkowania przedsiębiorczości?

- a. Zmiany w kodeksie pracy
- b. Wsparcie dla inwestycji, badań i innowacji dla podmiotów krajowych i zagranicznych
- c. Zmniejszenie obciążeń podatkowych i składkowych
- d. Posunięcia na rzecz zwiększenia liczby osób gotowych do podjęcia pracy
- e. Obniżenie ceny energii i surowców
- f. Ułatwienia administracyjne dla przedsiębiorców
- g. Porozumienie rządu ze sferą bankową o odroczeniu spłaty kredytów
- h. Inne (wymienić jakie)

21. Które posunięcia rządu, z punktu widzenia Waszej firmy, mogłyby przyczynić się do pogorszenia uwarunkowania przedsiębiorczości?

- a. Zmiany w kodeksie pracy
- b. Selektywne wsparcie inwestycji, badań i innowacji dla podmiotów krajowych i zagranicznych
- c. Zwiększenie obciążeń podatkowych i składkowych
- d. Posunięcia utrudniające pozyskiwanie zagranicznej siły roboczej
- e. Zwiększenie cen energii i surowców
- f. Utrudnienia administracyjne dla przedsiębiorstw
- g. Inne (wymienić jakie)

Ryzyka związane z funkcjonowaniem przedsiębiorczości

22. Z punktu widzenia wpływu na działalność przedsiębiorstw proszę przyporządkować stopień ważności następującym ryzykom (wybraną odpowiedź zaznaczyć - X)

	Wysoki	Średni	Niemający wpływu
Spadek popytu krajowego	☐	☐	☐
Spadek popytu zagranicznego	☐	☐	☐
Wzrost kosztów wejścia na rynek, zwłaszcza wzrost cen energii w RS	☐	☐	☐
Wysokie stopy procentowe	☐	☐	☐
Wysokie obciążenia podatkowe i składkowe	☐	☐	☐
Brak wykwalifikowanych pracowników	☐	☐	☐
Klientelizm i korupcja przy zamówieniach publicznych	☐	☐	☐
Niski stopień przestrzegania prawa	☐	☐	☐
Tolerancja administracji państwowej wobec naruszania ustaw	☐	☐	☐
Postulaty Unii Europejskiej w zakresie legislatywy	☐	☐	☐
Niedostateczna ochrona rynku wewnętrznego	☐	☐	☐
Nieelastyczne i biurokratyczne podejście instytucji unijnych	☐	☐	☐
Kurs euro wobec dolara i innych walut	☐	☐	☐
Niepokoje społeczne	☐	☐	☐
Polityka związków zawodowych	☐	☐	☐
Działanie instytucji ochraniających przedsiębiorców	☐	☐	☐
Inne:	☐	☐	☐

III. Unia Europejska i przedsiębiorczość na Słowacji

23. Czy wasza firma będzie ubiegała się i wykorzystywała środki Unii Europejskiej w dalszej perspektywie?

Tak

Nie

24. Czy zakładacie, że cały proces korzystania ze środków unijnych będzie transparentny?

Tak

Nie

25. Czy uważacie członkostwo Słowacji w UE za pozytywne z punktu widzenia warunków działalności gospodarczej?

Zdecydowanie tak

Tak

Nie miało istotnego wpływu

Nie

Zdecydowanie nie

26. Czy zgadzacie się z poglądem, że w dalszym okresie trzeba będzie przesunąć niektóre kompetencje na rzecz Unii, w dziedzinach mających wpływ na działalność gospodarczą?

Zdecydowanie tak

Tak

Obecny stan jest zadowalający

Nie

Zdecydowanie nie

27. Czy uważacie, że aktualny mechanizm decyzyjny w ramach UE jest zadowalający z punktu widzenia interesów małego kraju?

Tak

Nie

Nie mam zdania

28. Czy forsowanie tematyki ochrony środowiska w polityce gospodarczej Unii tak, żeby stała się ona obowiązującą legislatywą unijną jest właściwe?

- Tak
- Nie
- Nie mam zdania

IV. Problematyka rynku pracy

29. Jakie doświadczenia ma firma z zatrudnieniem pracowników zagranicznych?

- Pozytywnie
- Negatywnie
- Nie mam zdania

30. Jak oceniacie procedury administracyjne związane z pozyskaniem zagranicznych wykwalifikowanych pracowników?

- Nadzwyczaj skomplikowana
- Akceptowalna
- Nie mam zdania

31. Czy trzeba zmienić podejście do wieloletnich bezrobotnych w celu ich aktywizacji na rynku pracy?

- Tak
- Nie
- Nie mam zdania

V. Wpływ rozporządzeń związanych z zatrzymaniem pandemii

1. W jakich pasmach znalazły się zmiany wyników firmy w 1 półroczu 2020 w porównaniu z takim samym okresem 2019 roku?

- osiągnięcie wyższych lub podobnych rezultatów jak w 2019 roku
- spadek w paśmie 0-4,9%
- spadek w paśmie 5-10%
- spadek wyższy niż 10%

2. W jakich pasmach znalazły się zmiany wyników firmy w drugim półroczu 2020 roku w porównaniu z pierwszym półroczem tego samego roku?

- osiągnięcie wyższych lub podobnych rezultatów jak w 2019 roku
- spadek w paśmie 0-4,9%
- spadek w paśmie 5-10%
- spadek wyższy niż 10%

3. Jaki wpływ miała pandemia COVID-19 na zatrudnienie w firmie? (odpowiedzi w %)

- a) jaki procent zatrudnionych pracowników został zwolniony do 30 sierpnia 2020 roku
- b) jaki procent pracowników zamierzają zwolnić od 1 września do 31 grudnia 2020 roku
- c) ilość pracowników, która nie uległa zmianie

4. Czy forma i intensywność pomocy rządu i innych organów państwa podczas pandemii była zadowalająca?

- Tak
- Nie

5. Czy firma korzystała z form pomocy państwa, które były do dyspozycji przedsiębiorstw?

- a) tak, pomoc uzyskaliśmy w pełnym zakresie
- b) tak, pomoc dostaliśmy tylko częściowo
- c) aktualnie oczekujemy, że pomoc dostaniemy
- d) nie, pomocy nie potrzebujemy
- e) nie, nie spełniamy warunków wymaganych, aby otrzymać pomoc
- f) nie, nie występowaliśmy o pomoc (z podaniem powodów, dla których nie występowaliśmy o pomoc)

Dane o firmie

(będą wykorzystane przy opracowaniu ankiety)

1. Wielkość firmy:

- Mała (do 50 pracowników)
- Średnia (od 51 do 500 pracowników)
- Duża (ponad 500 pracowników)

2. Kategoria własności:

- Własność krajowa
- Udział kapitału zagranicznego do 50%
- Udział kapitału zagranicznego ponad 50%

3. Charakter firmy (według głównej działalności):

- Przemysł
- Budownictwo
- Rolnictwo
- Transport
- Handel
- Usługi
- Usługi finansowe
- Szkolnictwo, kształcenie i inne

4. Okręg, w którym znajduje się główny zakład produkcyjny firmy:

- Bratysława
- Bańska Bystrzyca
- Koszyce
- Nitra
- Preszów
- Trenczyn
- Trnawa
- Żylica